

สถานพลังก้าวข้ามขีดจำกัด สู่ความมั่นคงทาง ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม

ผู้เขียน:

พศ.อำนาจ รักชาพล ดร.วิษุตา มาชู
ปกิตา โมราศีลป เขภาดร จันท์หอม
เจริญพงศ์ พรหมศรี เกียรติคุณ รอดด้วง
พศ.ศอรรุฐ มากบุญ และ โมตรี จงไกรจักร์

สานพลังก้าวข้ามขีดจำกัด สู่ความมั่นคงทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ผู้เขียน ผศ.อำนาจ รักษาพล ดร.วิษชุดา มาชู ปัทิตา โมราศิลป์
เชภาตกร จันทรหอม เจริญพงศ์ พรหมศร เกียรติคุณ รอดด้วง
ผศ.สอรัฐ มากบุญ และ ไมตรี จงไกรจักร์

บรรณาธิการ ดร.เพ็ญ สุขมาก และ ดร.มুমตาส มีระมาน

กองบรรณาธิการ ดร.กุลทัต หงส์ขยางกูร บุญเรือง ขาวนวน
ฮามีดีะ หวันนุรัตน์ และ ชูวารี มอชู

ที่ปรึกษา ผศ.ดร.พงศ์เทพ สุธีรวิฒิ

พิมพ์ครั้งที่ 1 กรกฎาคม 2562 **จำนวน** 1,200 เล่ม

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

National Library of Thailand Cataloging in Publication Data

สานพลังก้าวข้ามขีดจำกัด สู่ความมั่นคงทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.--สงขลา : สถาบันการจัดการระบบสุขภาพ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2562. 120 หน้า.

1. ทรัพยากรธรรมชาติ. I. อำนาจ รักษาพล. II. ชื่อเรื่อง.

333.7

ISBN 978-616-271-540-2

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ

สถาบันการจัดการระบบสุขภาพ ม.อ.

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ

สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ

จัดพิมพ์และเผยแพร่โดย

สถาบันการจัดการระบบสุขภาพ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
ชั้น 10 อาคารศูนย์ทรัพยากรการเรียนรู้และอาคารบริหารวิชาการ
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา 90110
โทรศัพท์ 0 7428 2902 โทรสาร 0 7428 2901

องค์กรร่วมสนับสนุน

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)
สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.)
สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.)
กระทรวงสาธารณสุข (สธ.)
สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) พอช.

ปก/รูปเล่ม ฝนพรช อินทรนิवास

พิมพ์ที่ โฟ-บาร์ด 280/2 หมู่ที่ 6 ถนนปณณกันท์ ตำบลทุ่งใหญ่
อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา 90110 โทรศัพท์ 08 9659 5338
E-mail: fonpat1971@gmail.com

คำนำ

เอกสารฉบับนี้เป็นเอกสารนำเข้าสู่สำหรับงานสร้างสุขภาคใต้ ครั้งที่ 11 ประจำปี 2562 “สานพลังก้าวข้ามขีดจำกัดเพื่อภาคใต้แห่งความสุข” ประเด็นความมั่นคงทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย 3 ประเด็นย่อย ได้แก่ 1) สานพลังก้าวข้ามขีดจำกัด การจัดการท่องเที่ยวชุมชนเพื่อการจัดการฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 2) สานพลังเพิ่มผลผลิตภาพการจัดการขยะ และ 3) สานพลังก้าวข้ามขีดจำกัด การลดความเสี่ยงภัยพิบัติกับการบริหารจัดการน้ำ มีเป้าหมายเพื่อขับเคลื่อนกระบวนการสานพลังของเครือข่ายสุขภาวะให้เกิดข้อเสนอเชิงนโยบายที่สอดคล้องกับคนในพื้นที่ และมีข้อเสนอเชิงนโยบายให้กับหน่วยงาน/องค์กรที่เกี่ยวข้องรับข้อเสนอไปสานต่อและปฏิบัติให้เกิดขึ้นในพื้นที่ได้ โดยมีเนื้อหาที่สำคัญ คือ

- 1) สถานการณ์ความมั่นคงทางทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ภาคใต้ที่ประกอบด้วย เรื่องขยะ ภัยพิบัติภาคใต้ และกลไกการจัดการท่องเที่ยวชุมชนเพื่อนำไปสู่การจัดการฐานทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งการทบทวนการขับเคลื่อนข้อเสนอจากงานสร้างสุขเมื่อปี 2561 ในประเด็นความมั่นคงทางทรัพยากรธรรมชาติ

- 2) ชุดความรู้และนวัตกรรมที่เกิดขึ้นจากการขับเคลื่อนการดำเนินงาน
- 3) รูปธรรมพื้นที่ต้นแบบจากการดำเนินงาน
- 4) ข้อเสนอเชิงนโยบายที่เกิดขึ้นในประเด็นความมั่นคงทางทรัพยากรธรรมชาติในปี 2562
- 5) การก้าวข้ามขีดจำกัดในการดำเนินงาน

หวังเป็นอย่างยิ่งว่าการจัดการความรู้ในงานสร้างสุขภาคใต้ จะมีส่วนช่วยในการสานพลังภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องเพื่อยกระดับการขับเคลื่อนประเด็นวิกฤตทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในภาคใต้ทั้งในเชิงพื้นที่และเชิงนโยบายและนำไปสู่สุขภาวะของคนใต้ในอนาคต

สานพลังก้าวข้ามขีดจำกัด...
การจัดการท่องเที่ยวชุมชน
เพื่อการจัดการ
ฐานทรัพยากรธรรมชาติ
และสิ่งแวดล้อม

เขียนโดย

ผศ.อำนาจ รักษาพล ดร.วิษชุดา มาชู
ปัทิดา โมราศิลป์ เชภาดร จันทรหอม
เจริญพงศ์ พรหมศรี และ เกียรติคุณ รอดด้วง

สารบัญ

1. บทนำว่าด้วยการท่องเที่ยวโดยชุมชน	6
2. สถานการณ์การท่องเที่ยวโดยชุมชนภาคใต้ และผลการขับเคลื่อนข้อเสนอเชิงนโยบายในปี 2561	8
3. ปัญหาและอุปสรรคของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน	23
4. วิเคราะห์สถานการณ์การท่องเที่ยวโดยชุมชนภาคใต้	25
5. รูปแบบพื้นที่ต้นแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชน	27
5.1 การท่องเที่ยวเชิงอาสาสมัคร กรณีศึกษา ท้องตมใหญ่โฮมสเตย์ จังหวัดชุมพร	27
5.2 การเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวผืนดินเกลือชุมพร กรณีศึกษา การท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดชุมพร	32
5.3 กระบวนการและการขับเคลื่อน กรณีศึกษา บ้านไม้ชายคลองโฮมสเตย์ อำเภอปะทิว จังหวัดชุมพร	37
5.4 “ชุมชนพืดูแลชุมชนน้อง” เครือข่ายท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดกระบี่	43
6. การก้าวข้ามขีดจำกัดในการทำงาน	46
7. (ร่าง) ข้อเสนอเชิงนโยบาย พ.ศ.2562	50

1. บทนำว่าด้วย “การท่องเที่ยวโดยชุมชน”

การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism) เป็นทางเลือกหนึ่งของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมและมีบทบาทในการกำหนดทิศทางการพัฒนา รวมทั้งการได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว (สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน, 2560) ฐานคิดที่สำคัญของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนคือ ชาวบ้านทุกคนเป็นเจ้าของทรัพยากร การนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นวิถีชีวิตและวิถีการผลิต ธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี มาใช้เป็นต้นทุนหรือปัจจัยในการจัดการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม รวมทั้งการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนให้มีความรู้ความสามารถและบทบาทที่สำคัญในการดำเนินงานที่เน้นการมีส่วนร่วม การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และการมีส่วนร่วมในการได้รับผลประโยชน์ ตั้งแต่การวางแผน การปฏิบัติ และการสรุปบทเรียน ทั้งนี้เพื่อมุ่งให้เกิดความยั่งยืนสู่คนรุ่นลูกรุ่นหลานในชุมชนนั้นๆ (รุ่งรวี จิตภักดี, 2558)

การท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้น จึงเป็นการใช้เครื่องมือว่าด้วยการท่องเที่ยวมาระดมทรัพยากรในการบริหารจัดการชุมชนให้มีคุณภาพหรือมีสุขภาพที่เหมาะสม เช่น การใช้การท่องเที่ยวร่วมกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการท่องเที่ยวเพื่อมีรายได้และสวัสดิการในชุมชน การจัดการท่องเที่ยวเชิงศึกษาเรียนรู้วิถีชีวิตและประวัติศาสตร์ของชุมชน การพัฒนาศักยภาพคนในชุมชนเพื่อเพิ่ม

ขีดความสามารถในการจัดการท่องเที่ยวซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนในภาพรวมไปด้วย เป็นต้น และที่สำคัญคือ นายของคำว่าท่องเที่ยว “โดย” ชุมชนนั้น คือการที่ชุมชนเป็น “เจ้าของ” ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน ชุมชนจึงมีสิทธิในการบริหารจัดการทรัพยากรของชุมชนเพื่อประโยชน์และความยั่งยืนของชุมชนได้นั่นเอง

ในหลายปีที่ผ่านมาการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการขยายตัวเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะภายหลัง พ.ศ.2558 ที่รัฐบาลประกาศให้เป็นปีท่องเที่ยววิถีไทย และในปี พ.ศ.2560 มีการประกาศใช้แผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน พ.ศ.2559-2563 แผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวอาเซียน (พ.ศ.2559-2568) ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ.2561-2580) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560-2564) แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2560-2564) ส่งผลให้หน่วยงานหนุนเสริมทั้งภาครัฐ สถาบันวิชาการ ภาคเอกชน เข้ามาทำภารกิจด้านการสนับสนุนและหนุนเสริมการท่องเที่ยวให้เกิดขึ้นในชุมชนเป็นจำนวนมาก

แม้ในทางหนึ่งจะทำให้เกิดกระแสการตื่นตัวของชุมชนในการพัฒนาพื้นที่ปรับตัวสู่การเป็นชุมชนท่องเที่ยว ใช้เป็นโอกาสในการพัฒนาพื้นที่ การพัฒนาคน สามารถสร้างงาน สร้างรายได้ควบคู่กับการรักษาฐานทรัพยากรธรรมชาติ วิถีวัฒนธรรมของชุมชน แต่พบว่าหลายพื้นที่การขับเคลื่อนการท่องเที่ยวโดยชุมชนยังมีอุปสรรคในการทำงานทั้งระดับชุมชน เช่น ศักยภาพของบุคลากรด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน ความพร้อมของสิ่งอำนวยความสะดวกรองรับนักท่องเที่ยว การบริหารจัดการ มาตรฐานด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน รวมถึงการขาดการสนับสนุนการเชื่อมโยงการพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนระดับจังหวัด กลุ่มจังหวัด และระดับภาคได้อย่างต่อเนื่อง เป็นต้น

2. สถานการณ์การท่องเที่ยวโดยชุมชนภาคใต้ และผลการขับเคลื่อนข้อเสนอเชิงนโยบาย ในปี 2561

ข้อมูลจากสมาคมการท่องเที่ยวโดยชุมชนภาคใต้ พบว่า ในปัจจุบันมีชุมชนที่ดำเนินการท่องเที่ยวในชุมชนกว่า 250 แห่ง กระจายอยู่ทั่วทั้งภาคใต้ การรวมตัวของชุมชนที่ดำเนินการท่องเที่ยว โดยตัวชุมชนพบว่านอกจากการรวมกลุ่มเครือข่ายในระดับจังหวัดแล้ว ในปัจจุบัน มีการรวมตัวในระดับกลุ่มจังหวัด เช่น เครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนโซนอันดามัน ซึ่งเป็นพื้นที่มีการทำงานด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างเข้มแข็ง และกำลังมีความเป็นไปได้ที่จะเกิดเครือข่ายกลุ่มจังหวัดในโซนอ่าวไทยตอนบน หรือ กลุ่ม Royal Coast และ กลุ่มจังหวัดชายแดนใต้

ทั้งนี้การขับเคลื่อนการทำงานในระดับภาคมีทางสมาคมการท่องเที่ยวโดยชุมชนภาคใต้ เป็นองค์กรสำคัญหลักในการประสานเครือข่ายชุมชนท่องเที่ยว โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความเข้มแข็งในการดำเนินการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้มีมาตรฐาน มีการเชื่อมโยงเครือข่ายเพื่อให้เกิดการหนุนเสริมแบบเพื่อนช่วยเพื่อน พี่ดูแลน้อง

ตลอดจนเกิดความสมดุลทั้งในการด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน การรักษาวิถีชีวิตความเป็นอยู่ดั้งเดิมของชุมชน กับการพัฒนาศักยภาพของคนและของแหล่งท่องเที่ยวภายในชุมชน ตลอดจนการแสวงหาและกระจายรายได้ให้กับผู้คนในชุมชน

อาจกล่าวโดยสังเขปได้ว่า สมาคมการท่องเที่ยวโดยชุมชนภาคใต้ ก่อตั้งขึ้นเพื่อการดูแลและพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม พัฒนาคคน พัฒนางาน พัฒนารายได้บนพื้นฐานเศรษฐกิจพอเพียง

การดำเนินงานเพื่อประสานชักจูงเครือข่ายของสมาคมการท่องเที่ยวโดยชุมชนภาคใต้ กระทำผ่านการประชุมสัจจรอย่างน้อยปีละ 4 ครั้ง เพื่อทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลกันและกันและเป็นการรับทราบข้อมูลของผู้บริหารสมาคม คณะอนุกรรมการวิชาการ และตัวแทนภาคส่วนหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ในขณะเดียวกัน ในด้านการประสานความร่วมมือกับภาคส่วนอื่น ๆ ทั้งภาคเอกชนและราชการและเครือข่ายต่างภูมิภาค ก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่สมาคมการท่องเที่ยวโดยชุมชนภาคใต้กำลังดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

สำหรับทิศทางในภาพรวม ปัจจุบันพบว่า ชุมชนหลายแห่งสนใจแนวทางการจัดการท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น และเริ่มมีทิศทางที่ต้องการให้การบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวภายในพื้นที่ของชุมชนเป็นเรื่อง

ที่ดำเนินการโดยคนในชุมชนนั้น ๆ เอง ซึ่งถือได้ว่าเป็นรากฐานที่ดีในการใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

อย่างไรก็ดี ยังคงมีข้อวิตกกังวลของชุมชนที่ดำเนินการท่องเที่ยวด้วยตนเองถึงการเข้ามาของงบประมาณภาครัฐบางโครงการที่มีลักษณะฉาบฉวย ทำให้หลายครั้งที่เกิดการแบ่งแยกผู้คนในชุมชนที่มีแนวคิดการทำงานต่างกัน

สภาพการณ์ดังกล่าว มาจากปัญหาหนึ่งของการสนับสนุนการท่องเที่ยวภายในชุมชนจากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนที่กำลังกลายเป็นกระแส คือ การไม่บูรณาการในระดับนโยบายและการไม่พยายามทำความเข้าใจบริบทของการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่แต่ละแห่งในระดับผู้ปฏิบัติการ

ลักษณะเช่นนี้ทำให้เกิดความขัดแย้งภายในชุมชนอยู่พอสมควรและส่งผลกระทบต่อความเข้าใจของคำว่า การท่องเที่ยวโดยชุมชนว่าเป็นเพียงแค่การเดินทางเข้ามาดูอะไรแปลก ๆ ในชุมชนเท่านั้น โดยละเลยการมีส่วนร่วมและการสร้างประโยชน์ให้ตกอยู่กับชุมชนทั้งที่เป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ตลอดจนการสร้างและกระจายรายได้ให้กับชุมชนอย่างยุติธรรม

ทั้งนี้จากการประชุมวิชาการประจำปี 2561 “สร้างคนสร้างงาน สร้างสุข สานพลังที่ก้าวข้ามขีดจำกัดสู่สุขภาวะที่ยั่งยืน” หรืองานสร้างสุขภาพได้ครั้งที่ 10 ระหว่างวันที่ 28-30 มีนาคม 2561

ณ ศูนย์ประชุมนานาชาติฉลองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา โดยความร่วมมือของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.) สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.) และกระทรวงสาธารณสุข สำหรับประเด็นการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อการจัดการฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็น 1 ใน 8 ประเด็นวาระหลักของงาน โดยมีกระบวนการรับฟังสถานการณ์การท่องเที่ยวโดยชุมชนทั้งกลุ่มจังหวัดอันดามัน กลุ่มจังหวัดอ่าวไทย และกลุ่มจังหวัดชายแดนใต้ และยกร่างข้อเสนอเชิงนโยบาย และในวันที่ 29 มีนาคม 2561 มีกระบวนการพิจารณาข้อเสนอเชิงนโยบายร่วมกันของเครือข่ายท่องเที่ยวชุมชน นักวิชาการ และตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ โดยมีข้อเสนอต่อหน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานหนุนเสริม และต่อเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนจำนวน 20 ข้อ

จากการลงพื้นที่และการจัดเวทีติดตามสถานการณ์การท่องเที่ยวโดยชุมชนพบว่า การขับเคลื่อนข้อเสนอเชิงนโยบายประเด็นการท่องเที่ยวเพื่อจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ดังนี้

องค์กร	ผลการติดตาม
<p>สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)</p> <p>1. สนับสนุนให้มีแผนงานเชิงรุก เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยว โดยชุมชน และให้เกิดโครงการในด้านต่าง ๆ เช่น</p> <p>1.1 แหล่งท่องเที่ยวปลอดภัย จากปัจจัยเสี่ยงทางด้านสุขภาพ</p> <p>1.2 สนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อสร้างสุขภาวะในภาคใต้และระดับประเทศ</p>	<p>- มีการสนับสนุนโครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวปลอดภัย จาก สสส.สำนัก 1 ในชุมชนท่องเที่ยวพื้นที่ภาคใต้ โดยในปี 2561 จำนวน 15 ชุมชน และปี 2562 พื้นที่เกาะ 11 พื้นที่ รวมทั้งการสนับสนุนการเชื่อมโยงเครือข่ายของภาคใต้</p> <p>- มีการสนับสนุนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนกับเครือข่ายความมั่นคงทางอาหารในพื้นที่ภาคใต้ 2 เวทีของ สสส.สำนักภาคีสัมพันธ์</p>

องค์กร	ผลการติดตาม
<p>สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.)</p> <p>1. สนับสนุนให้มีการใช้เครื่องมือตาม พ.ร.บ. สุขภาพแห่งชาติ เพื่อให้เกิดการพัฒนานโยบายสาธารณะที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน เช่น บรรจุมาระในระเบียบสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ สมัชชาสุขภาพเฉพาะประเด็น การประเมินผลกระทบทางสุขภาพจากการท่องเที่ยวโดยชุมชน</p>	<p>- มีการสนับสนุนการเข้าร่วมเป็นห้องวิชาการในงานสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ ครั้งที่ 11 ในหัวข้อการพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนระดับประเทศ</p> <p>- อยู่ระหว่างการเสนอเข้าพิจารณาเป็นวาระในระเบียบสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ ครั้งที่ 12</p>

องค์กร	ผลการติดตาม
สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.) 1. กำหนดให้กองทุนหลักประกันสุขภาพระดับท้องถิ่นสามารถสนับสนุนโครงการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อการสร้างเสริมสุขภาพ เช่น โครงการแหล่งท่องเที่ยวปลอดเหล้า บุหรี่ สารเสพติด	-
กระทรวงสาธารณสุข 1. ให้กรมอนามัยและหน่วยงานในสังกัดออกแบบการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมร่วมกับชุมชนท่องเที่ยวในเรื่องเกี่ยวข้องกับภารกิจของกระทรวงสาธารณสุข เช่น อาหารปลอดภัย การจัดการขยะ สุขาภิบาล เป็นต้น	- พบว่าเป็นการทำงานตามภารกิจของหน่วยงานบริการสาธารณสุขในพื้นที่ตำบล ได้แก่ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลที่มีการลงตรวจพื้นที่เรื่องอาหารปลอดภัย สุขาภิบาล โดยเฉพาะกับชุมชนท่องเที่ยวที่มีบริการ เช่น ตลาดประชารัฐ เป็นต้น

องค์กร	ผลการติดตาม
สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) 1. ให้มีการทำงานร่วมกันระหว่างแผนงานเศรษฐกิจและทุนชุมชนของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนกับสมาคมการท่องเที่ยวโดยชุมชนภาคใต้ในการวางแผนและพัฒนาโครงการเพื่อส่งเสริมให้มีการยกระดับการท่องเที่ยวโดยชุมชนภาคใต้	-
กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา 1. เป็นหน่วยงานหลักในการประสานผู้เกี่ยวข้องร่วมยกร่างพระราชบัญญัติการท่องเที่ยวโดยชุมชน	-

องค์กร	ผลการติดตาม
2. สำนักงานท่องเที่ยวและกีฬาเป็นหน่วยงานเจ้าภาพหลักในการบูรณาการการทำงานของหน่วยงานภาครัฐระดับจังหวัด	- จากการถอดบทเรียนและติดตามสถานการณ์รายจังหวัด ยังคงมีเพียงบางจังหวัด เช่น จังหวัดสตูล จังหวัดภูเก็ต จังหวัดกระบี่ จังหวัดพัทลุง เป็นต้น แต่ก็ยังคงมีบางจังหวัดที่สำนักงานท่องเที่ยวและกีฬา ยังไม่ได้เป็นหน่วยงานเจ้าภาพหลักในการบูรณาการการทำงานของหน่วยงานภาครัฐในการสนับสนุนการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม
3. พัฒนาและจัดการระบบฐานข้อมูลการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Data base center)	- มีชุมชนท่องเที่ยวที่ขึ้นทะเบียนกับกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา แต่ยังไม่ครอบคลุมแหล่งท่องเที่ยวภายในเครือข่ายฯ ภาครัฐ ทั้งหมด
4. มีการสื่อสารสาธารณะเพื่อสร้างความตระหนักความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน	-

องค์กร	ผลการติดตาม
กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย 1. เสริมสร้างความเข้าใจและพัฒนาศักยภาพบุคลากรของกรมพัฒนาชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน	- มีการอบรมทำความเข้าใจเบื้องต้นเพื่อพัฒนาศักยภาพบุคลากรของกรมพัฒนาชุมชนในด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยภาพรวมเพื่อสนับสนุนพื้นที่ชุมชน กรณีส่งเสริมโครงการ OTOP Village และ OTOP นวัตกรรม ทั้งนี้เจ้าหน้าที่กรมพัฒนาชุมชนมีความเข้าใจเน้นเรื่องการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ซึ่งเป็นเพียงส่วนประกอบหนึ่งในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน สำหรับการพัฒนาในด้านอื่นๆ อาทิ การบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน การพัฒนานักสื่อความหมาย การพัฒนาการตลาด การออกแบบเพื่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว การเชื่อมโยงเส้นทางยังขาดความเข้าใจ ความเชี่ยวชาญและประสบการณ์ ส่งเสริมการพัฒนาชุมชนท่องเที่ยว

องค์กร	ผลการติดตาม
2.ขยายการพัฒนาผลิตภัณฑ์ OTOB จากเดิมสู่ผลิตภัณฑ์เชิงวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี	- มีการเร่งรัดการพัฒนาผลิตภัณฑ์ OTOB ในชุมชนท่องเที่ยว OTOB Village และ OTOB นวัตกรรม ในเชิงปริมาณเป็นจำนวนมาก แต่ยังไม่บรรลุผลในเชิงการตลาด
องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวยั่งยืน (อพท.) 1.ให้เพิ่มกระบวนการมีส่วนร่วมของสมาคมการท่องเที่ยวโดยชุมชนภาคใต้ในภารกิจของ อพท.ในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนพื้นที่ภาคใต้	- การจัดทำฐานข้อมูลการท่องเที่ยวโดยชุมชนทั่วประเทศ ผ่านงานวิจัย ฐานข้อมูลการท่องเที่ยวโดยชุมชนของประเทศไทย (Thailand CBT Database Gateway) โดยองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.) และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.)

องค์กร	ผลการติดตาม
ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) 1.สนับสนุนการทำงานและขับเคลื่อนเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนกลุ่มจังหวัดชายแดนใต้อย่างต่อเนื่องตามแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวโดยชุมชน 3 จังหวัดชายแดนใต้	- เป็นเจ้าภาพหลักในการประสานความร่วมมือของชุมชนสมาชิกเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนภาคใต้ภายในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดน ได้แก่ จังหวัดยะลา นราธิวาส และปัตตานี แต่ยังเป็นเพียงการเริ่มต้นในการขับเคลื่อน ทั้งนี้ ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) มีการทำสัญญาความร่วมมือ MOU กับ อพท. ในการร่วมกันบูรณาการการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนภายในจังหวัดชายแดนภาคใต้

องค์กร	ผลการติดตาม
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) 1. สนับสนุนทุนวิจัยเพื่อพัฒนาและยกระดับเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนในระดับพื้นที่และระดับจังหวัด โดยมีกระบวนการพัฒนาวิจัยวิจัยร่วมกับชุมชนอย่างต่อเนื่อง	<ul style="list-style-type: none"> - แผนงานวิจัยและโครงการย่อย การเชื่อมโยงการท่องเที่ยว โดยชุมชน 4 จังหวัดฝั่งอ่าวไทย (ชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช และพัทลุง) และ 5 จังหวัดฝั่งอันดามัน (ตรัง กระบี่ พังงา ภูเก็ต และระนอง) - แผนงานวิจัยประเมินศักยภาพและเก็บข้อมูลชุมชนใหม่ ปี 2562 แบบออนไลน์ ในระบบฐานข้อมูลการท่องเที่ยวโดยชุมชนของประเทศไทย (Thailand CBT Database Gateway)
สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส 1. ให้มีการสื่อสารเพื่อให้เกิดกระบวนการนโยบายสาธารณะและผลักดันเรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้เป็นกระแสสังคม	<ul style="list-style-type: none"> - มีการสื่อสารเรื่องราวของประเด็นการท่องเที่ยวชุมชน เช่น รายการฟังเสียงประเทศไทย รายการสะเทือนไทย

องค์กร	ผลการติดตาม
สมาคมการท่องเที่ยวโดยชุมชนภาคใต้ 1. ผลักดันให้เกิดการใช้มาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนภาคใต้ของสมาคมเป็นกรอบในการกำหนดทิศทางการพัฒนา มีการรองรับโดยสมาคมหรือหน่วยงานหนุนเสริมอื่นๆ	ปัจจุบันยังมีการใช้มาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ที่ได้รับความเชื่อถือจากหน่วยงานต่างๆ
2. ให้มีการพัฒนาภาคีคณะทำงานในการขับเคลื่อนการพัฒนาการท่องเที่ยวในระดับโซนให้ครอบคลุมทั้งภาคใต้	มีตารางประสิทธิภาพและประสิทธิผลการขับเคลื่อนเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนภาคใต้

องค์กร	ผลการติดตาม
ส่งเสริมสนับสนุนกลุ่มเครือข่าย/สมาคม CBT ในแต่ละจังหวัดพัฒนาแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวโดยชุมชน	เนื่องจากบทบาทของสมาคมการท่องเที่ยวโดยชุมชนระดับภาคใต้ มีเจตนาารมณ์เพื่อขับเคลื่อนองค์กรในระดับภาคใต้และระดับประเทศ ดังนั้นแผนยุทธศาสตร์ในระดับจังหวัดจะต้องเป็นหน้าที่ของสมาคมฯ/เครือข่ายระดับจังหวัด แต่หากจังหวัดใดประสงค์จะทำแผนยุทธศาสตร์ฯ ระดับจังหวัด ทางสมาคมฯระดับภาคสามารถเป็นหน่วยงานประสานหลักให้ได้
เครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน 1. ชุมชนท่องเที่ยวเข้าสู่การรับรองคุณภาพโดยใช้มาตรฐานการท่องเที่ยวที่มีอยู่ (เช่น มาตรฐานโฮมสเตย์ มาตรฐาน อพท. มาตรฐานของสมาคมการท่องเที่ยวโดยชุมชนภาคใต้)	- ชุมชนท่องเที่ยวได้เข้าสู่การรับรองคุณภาพโดยมาตรฐาน อพท.

3. ปัญหาและอุปสรรคของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

กฎระเบียบ ข้อกฎหมายที่เป็นอุปสรรค

พระราชบัญญัติธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ พ.ศ.2551 พบว่ามีความล้าสมัยและเป็นอุปสรรคต่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยเฉพาะไม่มีเนื้อหาว่าด้วยการเป็นคนนำเที่ยว (มัคคุเทศก์) การทำธุรกิจนำเที่ยวไม่ได้ครอบคลุมการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ดังนั้น ในแง่การตีความด้วยกว้างแล้ว หากชุมชนใดประกาศทำการท่องเที่ยวโดยชุมชนย่อมมีความผิดต่อ พรบ.ธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ พ.ศ.2551 โดยทันที เนื่องจาก ชุมชนที่ดำเนินการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้กระทำความผิดในการต้อนรับผู้มาเยือนในการเดินทางเข้ามาในพื้นที่ชุมชนของตนเองโดยแลกกับรายได้ค่าตอบแทน อย่างไรก็ตาม ประเด็นปัญหาดังกล่าวได้มีข้าราชการกรมการท่องเที่ยวแนะนำต่อเครือข่ายชุมชนที่ดำเนินการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้เลี่ยงใช้คำที่เสี่ยงต่อการถูกดำเนินคดีตาม พรบ. ดังกล่าว เช่น ไม่ใช่คำว่ากำหนดการท่องเที่ยว แต่ให้ใช้คำว่ากำหนดการศึกษาเรียนรู้วิถีชุมชน และไม่ใช้คำว่า ผู้นำเที่ยว หรือ มัคคุเทศก์ โดยเด็ดขาด แต่ให้ใช้คำว่า ผู้เล่าเรื่องประจำชุมชนแทน อย่างไรก็ตาม จากกรณีศึกษาที่เกิดขึ้น พบว่าเจ้าหน้าที่ตำรวจสามารถรับแจ้งความและดำเนินคดีแก่ผู้ใช้คำเสี่ยงดังกล่าวได้ เพราะหากตีความด้วยกว้างแล้ว การทำธุรกิจนำเที่ยวโดยภาคเอกชนและการดำเนินการท่องเที่ยวโดยคนในชุมชน จะมีพฤติกรรมไม่ต่างกัน

มาก ด้วยการเป็นการให้การต้อนรับนักท่องเที่ยวให้เข้ามาในแหล่งท่องเที่ยวโดยพื้นฐานนั่นเอง

กฎหมายเกี่ยวกับการควบคุม กำกับและเอื้อต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน พบว่าชุมชนที่บริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนหลายพื้นที่ในความดูแลและรับผิดชอบโดยหน่วยงานภาครัฐ เช่น อุทยานแห่งชาติ เขตห้ามล่าพันธุ์สัตว์ป่า เป็นต้น โดยมีกฎหมายหลายฉบับที่เกี่ยวข้องในการบังคับใช้ เช่น พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ.2504 พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ.2528 ซึ่งกฎหมายเหล่านี้ไม่ได้เอื้อต่อการเปิดโอกาสให้คนในชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการฐานทรัพยากรการท่องเที่ยวโดยชุมชน ขณะที่กิจกรรมการท่องเที่ยวดังกล่าวส่งผลเชิงบวกต่อพื้นที่

การขาดกลไกบูรณาการการทำงาน

จากการถอดบทเรียนการทำงานในระดับเครือข่ายการทำงานการท่องเที่ยวโดยชุมชนภาคใต้ พบว่า การทำงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องตามแนวทางยุทธศาสตร์ฯ ยังขาดการบูรณาการอย่างแท้จริง โดยชุมชนที่ดำเนินการท่องเที่ยวหลายแห่ง ได้รับการสนับสนุนพร้อมกันจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในรูปแบบกิจกรรมที่มีคล้ายคลึงกัน ณ ห้วงเวลาเดียวกัน เช่น โครงการ OTOP นวัตกรรม โครงการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โครงการท่องเที่ยวเชิงเกษตร เป็นต้น ส่งผลให้กระบวนการดังกล่าวเป็นการลดทอนพลังการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวในชุมชน เช่น ปรากฏการณ์แย่งชิงพื้นที่ชุมชน จำนวนครั้งที่ตัวแทนชุมชน/กลุ่มที่ต้องเข้าร่วมประชุม การใช้พื้นที่ชุมชนในการประกาศเขตพื้นที่หน่วยงาน เป็นต้น

4. วิเคราะห์สถานการณ์การท่องเที่ยวโดยชุมชนภาคใต้

จากข้อมูลข้างต้นสามารถนำมาวิเคราะห์และสรุปสถานการณ์การท่องเที่ยวโดยชุมชนภาคใต้ ได้ดังนี้

จุดแข็ง

- มีองค์กรที่รับผิดชอบผลงานเครือข่าย คือ “สมาคมการท่องเที่ยวโดยชุมชนภาคใต้”
- ชุมชนที่ดำเนินการท่องเที่ยวโดยตนเองมีพื้นที่แลกเปลี่ยนข่าวสาร ความรู้ ประสบการณ์
- มีชุมชนที่สนใจแนวทางการท่องเที่ยวโดยชุมชนมากขึ้น

จุดอ่อน

- มีการแตกกลุ่มภายในชุมชนเพื่อรับประโยชน์จากโครงการภาครัฐ

โอกาส

- มีนโยบายภาครัฐให้การสนับสนุนเรื่องการจัดการท่องเที่ยวเพื่อสร้างเศรษฐกิจ
- มีหน่วยงานภาคีหลายหน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาควิชาการ ภาคเอกชน สนับสนุนประเด็นการท่องเที่ยวโดยชุมชน
- ภาคธุรกิจสนใจทำกิจกรรมเพื่อแสดงความรับผิดชอบต่อสังคมในชุมชนที่ดำเนินการท่องเที่ยว

อุปสรรค

- การขาดความเข้าใจเชิงคุณค่าใน “การท่องเที่ยวโดยชุมชน” ของภาครัฐ
- กฎหมายดั้งเดิมเป็นอุปสรรคต่อการทำงานท่องเที่ยวโดยชุมชน
- ขาดการบูรณาการทั้งในเชิงนโยบายและในการปฏิบัติงานในพื้นที่

5. รูปแบบพื้นที่ต้นแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชน

5.1 การท่องเที่ยวเชิงอาสาสมัคร กรณีศึกษา ท้องตมใหญ่โฮมสเตย์ จังหวัดชุมพร

แนวคิดและความเป็นมา

ท้องตมใหญ่ เป็นชุมชนโบราณแห่งหนึ่ง ซึ่งแม้จะไม่มีการระบุประวัติศาสตร์ที่แน่ชัด แต่ก็มีตำนานบันทึกว่า ที่นี่มีการอยู่อาศัยมาไม่น้อยกว่า 400 ปี ในขณะที่มีหลักฐาน คือ วัดที่มีการติดต่อรับรองจากทางการในชื่อวัดท้องตมใหญ่มากกว่า 170 ปีแล้ว ที่มาของชื่อท้องตมใหญ่ ถ้าชาวบ้านจะเชื่อว่าจะมาจากภูมิประเทศที่เป็นอ่าวใหญ่ มีตะกอนโคลนมาก ในขณะที่เอกสารของทางการจะบอกว่า กลายมาจากชื่อ “ทองตมใหญ่” เพราะมีหมู่บ้านใกล้เคียงชื่อ “ทองตมน้อย” แต่มีวัดประจำถิ่นว่า “ทองตมน้อย” และมีชื่อหมู่บ้านใกล้เคียงอีกว่า “ทองเกร็ง” ซึ่งทางการบอกว่ามาจาก “ทองตะแกรง”

อ่าวของท้องตมใหญ่นั้น น่าจะเป็นที่จอดเรือสำเภาจีนที่มาแวะหลบมรสุมและเติมเสบียงอาหารและน้ำจืด ในอดีตอันใกล้ที่ตรงนี้ ถือเป็นจุดพักเรือข้ามภาคที่เดินทางระหว่างภาคใต้และภาคตะวันออก และช่วงที่บริษัทการเกษตรใหญ่ของประเทศเริ่มบุกเบิกนาุ้ง ได้ขุดพบเรือสำเภา แต่ก็ได้ทำลายไปตั้งแต่ตอนนั้น จึงไม่เหลือหลักฐานทางโบราณคดีให้สืบค้นมากนัก

กระบวนการทำงาน

คุณวัชรินทร์ แสงวงการ หรือพี่ไก่ ผู้จัดการท่องเที่ยวโฮมสเตย์ และมีตำแหน่งเป็นอุปนายกสมาคมการท่องเที่ยวโดยชุมชนภาคใต้ คือผู้มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่แห่งนี้ การเริ่มกิจกรรมท่องเที่ยว เริ่มต้นด้วยพี่ไก่ที่เป็นนักกิจกรรมอาสา และเรียนดำน้ำจากหน่วยสงครามพิเศษทางเรือในฝั่งอันดามัน ตั้งแต่ พ.ศ.2536 และเมื่อได้กลับบ้านมาใน พ.ศ.2545 ก็เริ่มทำกิจกรรมอาสาในบ้านตัวเอง เริ่มจากการทำบ้านปลา บ้านปู เช่น เมื่อได้ปู หมึก ปลา ที่มีไข่มา ก็จะเอาใส่ท่อนให้ปล่อย่อยไข่ก่อนเอากลับขึ้นมากิน ถือว่าตัวเองได้เป็นต้นแบบธนาคารปูเป็นครั้งแรก และใน พ.ศ.2549 ก็มีรายการของช่องสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสมาถ่ายทำ

หลังจากนั้นคนก็มามากขึ้น เพราะท่องเที่ยวเริ่มมีกิจกรรมท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวได้ทำแล้ว ตัวลุงน้อยกับพี่ไก่ ก็ได้ชักชวนให้ชาวบ้านละแวกนี้จัดสถานที่ให้พร้อมกับบริการที่พักแก่ผู้มาเยือนมากขึ้น โดยมีจุดศูนย์กลางเรื่องอาหารและกิจกรรมที่บ้านลุงน้อย เพราะธรรมชาติทางสังคมอย่างหนึ่งของที่นี่ คือ การที่คนวัยทำงานและเด็กได้ไปเรียนและทำงานในเมือง เหลือคนแก่เป็นส่วนใหญ่ คนแก่เหล่านั้นจะไม่มีเรี่ยวแรงในการออกเรืออีกแล้ว การนำบ้านของตัวเองซึ่งแต่ก่อนเคยทำประมงพาณิชย์ แบบเรืออวนลาก ซึ่งจำเป็นต้องมีบ้านหลังยาวเพื่อสามารถขึ้นลงของและอุปกรณ์ที่จำเป็นต่อการทำประมงลงไปได้ หลังเลิกกิจการลงไปด้วยการเปลี่ยนแปลงทางทรัพยากรเหลือไว้เพียงคนชรา ก็สามารถปรับมาสูโฮมสเตย์ได้ ทำให้ผู้สูงอายุเหล่านี้มีรายได้ซึ่งมีกิจกรรม เช่น ทำลอบหมึก ทำอวน ทำท่อน ต่อมาก็เริ่มทำบ้านปลา ทำซัง โดยไม่คิดค่าวัสดุใดๆ จากผู้มาเยือน เริ่มแรก

ใช้ทุนของตัวเองอย่างเต็มใจเพราะดีใจที่คนเข้ามาเยี่ยมมาดูกิจกรรมที่บ้าน และภายหลังก็ได้รายได้จากการท่องเที่ยวเข้ามาช่วย ทำให้ครอบคลุมรายจ่ายค่าดำเนินงานในกิจกรรมอนุรักษ์กว่าล้านบาทต่อปี

จากกิจกรรมอนุรักษ์ที่เราทำ ได้เกิดการบอกต่อแบบปากต่อปากว่าถ้ามาที่นี่จะได้ทำกิจกรรมอนุรักษ์ คนที่มาก็ล้นแต่ต้องการที่กิน ที่พัก ที่เข้าห้องน้ำ นั่นจึงเป็นบทเริ่มต้นแรกของการท่องเที่ยวของท่องเที่ยวโฮมสเตย์ที่ควบคู่ไปกับกิจกรรมอนุรักษ์ และจัดการโดยชุมชน โดยการลงแรงร่วมใจของคนในชุมชนในกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นการทำซังบ้านปลา บวชทะเล ซึ่งส่งผลให้ต่อมามีการประกาศเขตพื้นที่อนุรักษ์ เพิ่มพื้นที่อนุบาลสัตว์น้ำขนาดเล็กขึ้น ปริมาณสัตว์น้ำเพิ่มมากขึ้น และทำให้ชาวบ้านในชุมชนและชาวประมงในตำบลใกล้เคียงได้หาอยู่หากินจากทะเลท่องเที่ยวโฮมสเตย์

การขับเคลื่อนด้วยความรู้

ต่อมาได้มีการขยายกิจกรรมเพิ่มขึ้น ทั้งเรื่องการลงเรือท่องเที่ยวไปในทะเล กิจกรรมดำน้ำ เทียวเกาะ และเริ่มเข้าสู่วงการท่องเที่ยว โดยคุณวัชรินทร์ แสงวงการ ได้ลงหมุดหมายของเวลาว่า เริ่มต้นเมื่อได้มาตรฐานโฮมสเตย์เมื่อ พ.ศ.2551 และเริ่มนิยามว่าตัวเองเป็นคนทำงานท่องเที่ยว หลังจากที่เป็นนักกิจกรรมอาสา นักดำน้ำเพื่อการอนุรักษ์สถาบันวิจัยจุฬาภรณ์มาตลอดก่อนหน้านี้ และสถานการณ์ในปัจจุบัน มีนักท่องเที่ยวเข้ามาอย่างต่อเนื่องทั้งวันธรรมดาและวันเสาร์ อาทิตย์ รองรับนักท่องเที่ยวได้ประมาณวันละ 150 คน ด้วยโฮมสเตย์ 6 หลัง และต้องปฏิเสธนักท่องเที่ยวประมาณวันละ 100 คน และหากเป็นช่วงวันหยุดยาว จะต้องปฏิเสธนักท่องเที่ยวราววันละพันคน

ศักยภาพและการขยายเครือข่าย

ห้องต้มใหญ่จึงเป็นจุดหมายปลายทางที่สำคัญในการทำกิจกรรมอนุรักษ์ในท้องทะเลควบคู่ไปกับการมีโอกาสได้สัมผัสวิถีชีวิตของคนในชุมชน กินอาหารท้องถิ่นที่ใช้วัตถุดิบสดใหม่จากท้องทะเลและเครือข่ายเกษตรกรควบคู่กับการที่นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ประสบการณ์จากชุมชนท้องถิ่นผ่านการประกอบกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงอาสาสมัคร ซึ่งส่งผลให้เกิดความซาบซึ้งถึงคุณค่าของความเป็นมนุษย์ที่เป็นส่วนหนึ่งในการมีส่วนร่วมส่งเสริมฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติร่วมกับคนในชุมชนท้องถิ่น จึงทำให้เกิดเครือข่ายนักท่องเที่ยวที่มีค่านิยมเดียวกัน เช่น เครือข่ายนักดำน้ำอาสาสมัคร นักศึกษาจากสถาบันการศึกษาที่ดำเนินกิจกรรมด้านการอนุรักษ์ เป็นต้น ดังนั้นปรากฏการณ์ดังกล่าวในทางการตลาด คือ การตลาดแบบบอกต่อ ซึ่งเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวเฉพาะทางที่ถวิลหาประสบการณ์และความภาคภูมิใจจากการท่องเที่ยวเชิงอาสาสมัคร นอกจากนี้สิ่งที่ยืนยันเรื่องการสร้างการรับรู้การท่องเที่ยวเชิงอาสาสมัครให้แก่นักท่องเที่ยว คือ ชุมชนห้องต้มใหญ่ จึงได้รับรางวัลอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวไทยครั้งที่ 11 ประจำปี 2560 จากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) คือ รางวัลดีเด่นประเภทแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้และนันทนาการ อันส่งผลต่อการส่งเสริมด้านการตลาดทั้งภายในและต่างประเทศ

การก้าวข้ามขีดจำกัด

เป็นที่ทราบกันดีว่ากิจกรรมด้านการอนุรักษ์ เป็นเรื่องยากที่จะทำให้เกิดความเชื่อมั่นและการเข้ามามีส่วนร่วมของคนในชุมชนท้องถิ่น และหน่วยงานทั้งภายในและภายนอกที่เกี่ยวข้อง ดังนั้นการก้าวข้ามขีดจำกัดดังกล่าวต้องอาศัยความเพียรพยายาม ควบคู่กับความเสียสละของคณะทำงานซึ่งจะต้องทำงานเชิงประจักษ์อย่างแน่วแน่ เป็นทั้งนักปฏิบัติและนักประสานทุกทิศทางเพื่อให้เกิด “เครือข่ายขับเคลื่อนเครือข่าย” อันหมายถึงการแสวงหาเพื่อนร่วมทางและเพื่อนร่วมอุดมการณ์ในการปฏิบัติกรร่วมกันเชิงพื้นที่ให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม

สรุปบทเรียน

1. กิจกรรมอนุรักษ์เป็นเครื่องมือในการเชิญชวนภาคีในการเข้ามาเกี่ยวข้องในการทำงานร่วมกัน
2. การท่องเที่ยวเชิงอาสาสมัครทำให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมร่วมกันระหว่างชุมชนกับนักท่องเที่ยว และก่อให้เกิดการท่องเที่ยวซ้ำและต่อเนื่องในพื้นที่เดิม

กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงอาสาสมัคร

5.2 การเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวผืนดินเกษตรกรรมโดยชุมชน กรณีศึกษาการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดชุมพร

แนวคิดและที่มา

แนวคิดการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวโดยชุมชนภายในจังหวัดชุมพร พิจารณาจากเส้นทางคมนาคมสายหลักและสายรองศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว ระยะทาง การเดินทางที่สามารถเชื่อมโยงภายในโครงข่าย การส่งต่อนักท่องเที่ยวและความสัมพันธ์ของกิจกรรมการท่องเที่ยว ทั้งนี้โดยสามารถกำหนดเส้นทางท่องเที่ยว ดังนี้

1) **โครงข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนภายในอำเภอเมือง-อำเภอปะทิว** เป็นเส้นทางท่องเที่ยวโดยชุมชนที่เน้นการศึกษาวิถีชีวิตชุมชนกับการพึ่งพิงทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ควบคู่กับการศึกษาเรียนรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ด้วยระยะทางไป-กลับ ประมาณ 90 กิโลเมตร ได้แก่ กลุ่มการท่องเที่ยวเชิงนิเวศตำบลบางสน และชุมชนบ้านบ่อสำโรง ชุมชนบ้านเกาะเตียบ และชุมชนบ้านทุ่งมหา อำเภอปะทิว หรือเชื่อมโยงกิจกรรมกับศูนย์เรียนรู้ตามศาสตร์พระราชภายในโครงการพัฒนาพื้นที่แก้มลิงหนองใหญ่ฯ นอกจากนี้ยังสามารถเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวทางทะเลภายในอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะชุมพร เช่น เกาะแรด หลักแรด เกาะชะวะ เกาะมาตรา เกาะลังกาจิว

เกาะง่ามน้อย เกาะง่ามใหญ่ เป็นต้น และเป็นเส้นทางที่เหมาะสมสำหรับนักท่องเที่ยวในการประกอบกิจกรรมภายใน 1 วัน หรือพักค้าง 2 วัน 1 คืน

2) **โครงข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน อำเภอเมือง-อำเภอสวี-อำเภอทุ่งตะโก-อำเภอหลังสวน-อำเภอละแม** เป็นเส้นทางท่องเที่ยวเลียบชายฝั่งทะเลที่ผ่านแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพระดับสูง-ปานกลาง ด้วยระยะทางแบบวงรอบประมาณ 200 กิโลเมตร มุ่งเน้นการประกอบกิจกรรมและพักค้างภายในแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนที่มีการจัดการที่พักแบบโฮมสเตย์ และเชื่อมโยงกิจกรรมกับแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียงหรืออำเภออื่น ๆ ตามความเหมาะสมสำหรับนักท่องเที่ยวในการประกอบกิจกรรมภายใน 1 วัน หรือพักค้างระหว่างเส้นทาง แบบ 2 วัน 1 คืน หรือ 3 วัน 2 คืน ภายในแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน ได้แก่ โฮมสเตย์บ้านห้องต้มใหญ่ หรือ ชุมชนบ้านอ่าวคราม อำเภอสวี โฮมสเตย์ชุมชนเกาะพิทักษ์ อำเภอหลังสวน และโฮมสเตย์หมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงเกษตรเศรษฐกิจพอเพียง อำเภอทุ่งตะโก เส้นทางดังกล่าวนอกจากได้ชมวิถีชีวิตชายฝั่งทะเลอ่าวไทยแล้ว ยังสามารถศึกษาวิถีชีวิตและวัฒนธรรมภายในแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน และประกอบกิจกรรมทางเลือก เช่น กิจกรรมดำน้ำตื้นเกาะคราม และเกาะมัดหวาย

3) **โครงข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน อำเภอเมือง-อำเภอพะโต๊ะ** เป็นการเดินทางภายในเส้นทางที่ค่อนข้างลาดชันและคดเคี้ยว มีทัศนียภาพที่สวยงามของภูเขาและทรัพยากรป่าไม้

ด้วยระยะทาง ประมาณ 120 กิโลเมตร และสามารถเดินทางเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวชายฝั่งทะเลอันดามัน หรือเดินทางเป็นวงรอบโดยผ่านจังหวัดระนอง ระยะทางประมาณ 300 กิโลเมตร เหมาะสำหรับนักท่องเที่ยวแบบพักค้างระหว่างเส้นทาง แบบ 2 วัน 1 คืน หรือ 3 วัน 2 คืน ภายในแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน ได้แก่ โฮมสเตย์บ้านคลองเรือ โฮมสเตย์เครือข่ายควรวีออนพอเพียง กลุ่มเหวโหลมโฮมสเตย์ เป็นต้น นอกจากนี้เส้นทางดังกล่าวมีศักยภาพในการศึกษาดูงานด้านเกษตรอินทรีย์ ธนาคารต้นไม้ และเศรษฐกิจพอเพียง เช่น ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงเพื่อชุมชนคนอยู่กับป่า ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านน้อยกลางป่าใหญ่ เครือข่ายควรวีออนพอเพียง และสามารถประกอบกิจกรรมการท่องเที่ยวทางเลือก เช่น ล่องแพกับกลุ่มล่องแพมาลิน เดินป่ากับกลุ่มท่องเที่ยวเขาพ่อต้ามังเคร นั้งเรือทวนกระแสน้ำและพักผ่อนด้วยเต็นท์กับชุมชนท่องเที่ยวปลายคลอง

4) เครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน จังหวัดชุมพร ยังมีการเชื่อมโยงและการส่งต่อนักท่องเที่ยวโดยธรรมชาติของเพื่อนสมาชิกของเครือข่ายฯ ที่ดำเนินการภายใต้เครือข่ายจากภูมิลุ่มหานที่อันประกอบด้วย เครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดชุมพร เครือข่ายกสิกรรมธรรมชาติ และเครือข่ายธนาคารต้นไม้ ซึ่งเครือข่ายเหล่านี้มีการขับเคลื่อนให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนภายใต้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ดังนั้นแนวทางการพัฒนาเครือข่ายฯ คือ การเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนภายใต้แนวคิด เส้นทางท่องเที่ยวจากภูมิลุ่มหานที่ หมายถึง การนำเสนอแหล่งท่องเที่ยวที่มีเอกลักษณ์แตกต่าง

กันเพื่อเป็นจุดขายและเป็นทางเลือกให้กับนักท่องเที่ยว เช่น เดินทางจากศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงเพื่อชุมชนคนอยู่กับป่า บ้านคลองเรือบ้านหลวงตาง เหวโหลมโฮมสเตย์อำเภอพะโต๊ะ แหล่งท่องเที่ยวทางทะเล เช่น ชุมชนเกาะพิทักษ์ บ้านท่องเที่ยวใหญ่ ชุมชนบ้านบ่อสำโรง ชุมชนบ้านอ่าวคราม กลุ่มการท่องเที่ยวเชิงนิเวศตำบลบางสน และพรมเวทโฮมสเตย์ บ้านน้ำลอด

5) โครงการการท่องเที่ยวตามศาสตร์พระราชา จากภูมิลุ่มหานที่ ด้วยรูปแบบการขับเคลื่อนเครือข่ายฯ โดยน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในกิจกรรมของชุมชนสมาชิกซึ่งเห็นผลเป็นที่ประจักษ์ โดยที่ศาสตร์พระราชาให้ความสำคัญกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน บนพื้นฐานของการธำรงไว้ซึ่งภูมิปัญญา วิถีชีวิต และวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นนั้น ๆ ซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของเครือข่ายฯ ที่ต้องการเผยแพร่องค์ความรู้ดังกล่าวให้กับชุมชนอื่น ๆ เพื่อให้เกิดการขยายผลทั่วประเทศ ทั้งนี้ตลอดเส้นทางทั้งสี่โครงการเส้นทางคมนาคมสายหลักสามารถแวะเยี่ยมชมศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงได้ตลอดเส้นทาง ได้แก่ ศูนย์เรียนรู้ตามศาสตร์พระราชาภายในโครงการพัฒนาพื้นที่แก้มลิงหนองใหญ่ตามพระราชดำริ ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงเพื่อชุมชนคนอยู่กับป่าหน่วยอนุรักษ์และจัดการต้นน้ำพะโต๊ะ ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านน้อยกลางป่าใหญ่ หมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงเกษตรเศรษฐกิจพอเพียงอำเภอทุ่งตะโก เครือข่ายควรวีออนพอเพียง เป็นต้น

การช่วยเหลือสมาชิกในด้านต่าง ๆ โดยมีการปรับเปลี่ยนหมุนเวียนกัน ในหมู่แกนนำในพื้นที่ อย่างไรก็ตาม ในช่วงแรกกิจกรรมต่างๆ เป็นไปอย่างไม่ต่อเนื่องมากนัก เพราะขาดการวางแผนและจัดขบวนการทำงาน

ต่อมาใน พ.ศ. 2555 จึงได้มีโอกาสเข้าหลักสูตรผู้นำ การเปลี่ยนแปลงของมูลนิธิสัมมาชีพ ในครั้งนั้นได้ทำให้คุณสมโชค พันธุ์รัตน์ ได้พัฒนาทักษะในการวางแผนการทำงาน การจัดการขบวน ขับเคลื่อนด้วยการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ และแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจฐานราก ต่อมาในช่วงปีเดียวกันนั้นก็ได้รับเคลื่อนงานกับ “พีโก้” ว่าที่พันธมิตรวิชนิษฐ์ แสงวงการ ผู้จัดการท่องเที่ยวโฮมสเตย์ และ “ผู้ใหญ่หรั่ง” นายอำพล ธานีครุฑ ผู้ใหญ่บ้านแห่งเกาะพิทักษ์ ในคราวที่จังหวัดชุมพรมีปัญหาข้อขัดแย้งระหว่างเรือประมงชายฝั่งกับเรือประมงพาณิชย์ในกรณีแนวเขตที่เรือทั้งสองจะขีดเส้นแบ่งใช้กัน จึงได้มีโอกาสได้เรียนรู้เรื่องการทำงานท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากขึ้น ก็สนใจนำแนวคิดดังกล่าวมาใช้ที่บางสนต่อด้วย

ในช่วงแรกของการชักชวนชาวบ้านให้ปรับแนวคิดจาก การหันหัวเรือออกทะเลเพื่อไปหาปลาหาปู มาเป็นการหันหัวเรือเข้าสายคลองเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยว นั้น สิ่งที่เป็นอุปสรรคแรกก็คือ ความไม่มั่นใจของชาวบ้านในพื้นที่ เนื่องจากไม่เข้าใจว่าจะมีใครมาเที่ยวกับเรือประมงชาวบ้าน ใครจะมาเที่ยวแบบไม่ได้ตีแม่เหล็ก เล่นไฟ นอนตากแอร์ แต่ด้วยแนวคิดแตกต่างไม่แตกแยก การอยู่ร่วมสายคลองเดียวกัน และด้วยการทำกิจกรรมด้านอนุรักษ์ที่เข้มแข็งและได้รับ

การยอมรับจากหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง ประกอบกับการที่สมาคมการท่องเที่ยวโดยชุมชนภาคใต้ก็ให้การสนับสนุนและให้กำลังใจในการทำงาน จนในที่สุดนักท่องเที่ยวกลุ่มใหญ่กลุ่มแรกจากสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบังได้เข้ามาพัก ณ บ้านไม้ชายคลอง โฮมสเตย์และร่วมทำกิจกรรมอนุรักษ์ของกลุ่ม ทำให้ชาวบ้านได้เห็นและเข้าใจถึงประโยชน์ของการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากขึ้น

สานพลังเครือข่าย ก้าวข้ามกรอบประเด็น

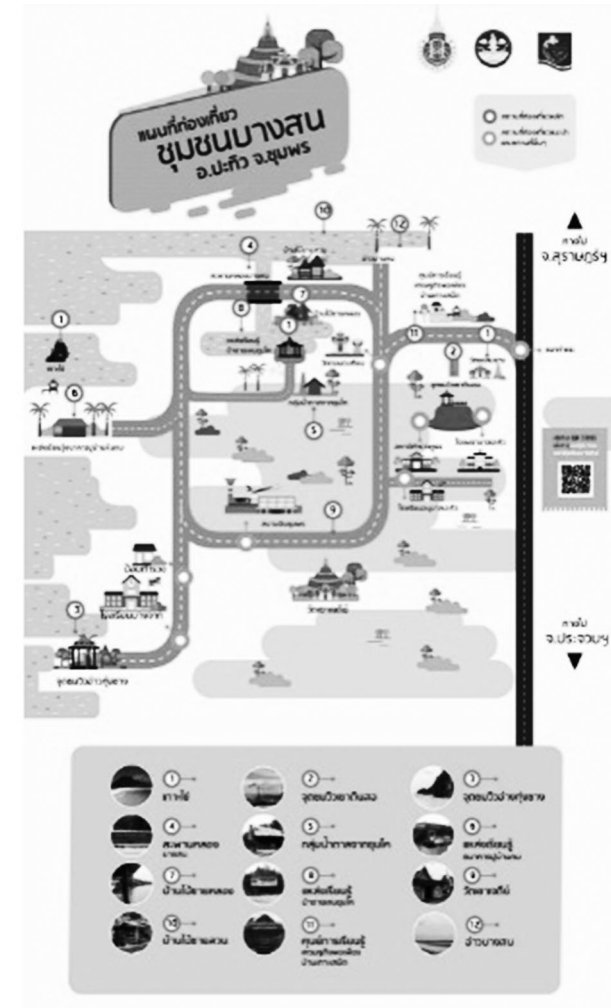
ปัจจุบันกลุ่มอนุรักษ์บางสน มีสมาชิกจากทั้ง 8 หมู่บ้านแล้ว และมีกิจกรรมหรือผลิตภัณฑ์เด่นเป็นของตัวเอง เช่น หมู่ 1 บ้านหน้าทับจะมีเรื่องเที่ยวคลอง ปลูกป่า-ศึกษาระบบนิเวศป่าชายเลน เดินหาด แปรรูปอาหารทะเล ฯลฯ หมู่ 2 บ้านดอนตะเคียน มีสมาชิกที่รวมก่อตั้งกันมาตั้งแต่แรกที่ขยับกลุ่มกัน มีกิจกรรมอนุรักษ์ต่างๆ หมู่ 3 เป็นแหล่งเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ทำเรื่องข้าวเหลืองปะทิว เป็นข้าวชนิดเดียวที่มีโปรตีนอยู่ในเนื้อข้าว เป็นข้าวแข็งที่เหมาะสมพื้นที่เพราะทนเค็มได้

หมู่ที่ 4 ถ้ำนางทอง มีถ้ำเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ หมู่ 5 ทำงานกับหมู่ 3 เป็นแปลงนาข้าวเหลืองปะทิว มีสมาชิกร่วมกันราว 50 ครัวเรือน โดยปลูกข้าวเหลืองปะทิวราว 200 ไร่ ปลูกวันแม่-เกี่ยววันพ่อ เพราะเริ่มปลูกช่วงเดือนสิงหาคม แล้วเก็บเกี่ยวในช่วงเดือนธันวาคม

หมู่ 6 มีกลุ่มผ้ามัดย้อมพร้อมกิจกรรมให้ทำและให้ซื้อได้ ซึ่งส่วนใหญ่คนที่ทำก็ซื้อทุกคน หมู่ 7 มีวัดเขาเจดีย์เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ หมู่ 8 บ้านแหลมยาง มีการผลิตน้ำผึ้งและสามารถพาชมวิธีการเลี้ยงและเก็บน้ำผึ้งได้ รวมถึงมีเขาดินสอเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญของหมู่บ้าน เป็นต้น

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า การท่องเที่ยวโดยชุมชนไม่ได้เป็นเพียงการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวให้เกิดขึ้นในชุมชนแต่เพียงอย่างเดียว แต่เป็นเรื่องของการใช้เครื่องมือที่เรียกว่าการท่องเที่ยวมาช่วยในการพัฒนาชุมชนในหลายๆ ประเด็น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การพัฒนาอาชีพและรายได้ การสร้างความมั่นคงทางอาหาร การทำนุบำรุงรักษาวิถีชีวิตและอัตลักษณ์ เป็นต้น

สำหรับชุมชนบางสน ซึ่งเป็นกรณีศึกษานี้พบว่า จากการทำการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทำให้เกิดปรากฏการณ์ที่สำคัญอย่างหนึ่งในชุมชน คือ การที่คนในชุมชนเดี๋ยวนี้ไม่มีใครทำประมงผิดกฎหมาย ไม่มีใครตัดไม้ป่าขายเลย ในขณะที่อาชีพประมงก็ยังเป็นสิ่งที่คนในชุมชนยังคงทำอยู่ ควบคู่ไปกับการนำนักท่องเที่ยวไปเห็น สัมผัส และมีประสบการณ์ในการเรียนรู้วิถีชีวิตและร่วมกิจกรรมอนุรักษ์ไปพร้อมกัน ทุกวันนี้อาจกล่าวได้ว่า คนบางสน อยู่รอด อยู่ดี มีความสุขด้วยกระบวนการทำงานแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนก็ว่าได้

เส้นทางท่องเที่ยวชุมชนบางสน

สรุปบทเรียน

1. การประชาสัมพันธ์ทางการตลาดสื่อสารได้ง่าย และเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวหลัก-รอง
2. การแบ่งโซนย่อยตามเส้นทางช่วยเหลือการจัดการเครือข่ายการพบปะช่วยเหลือกันได้ง่ายและมีบริบทใกล้เคียงกัน
3. การท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นเครื่องมือในการพัฒนาและดูแลชุมชน ซึ่งอาจเกี่ยวข้องกับประเด็นสุขภาพจะได้หลายด้าน เช่น ในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความมั่นคงทางอาหาร ความอยู่ดีมีสุข การสร้างอาชีพและรายได้ เป็นต้น
4. การเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวเป็นการสร้างประโยชน์ร่วมให้กลุ่มต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ส่งผลให้เกิดการกระจายรายได้และเป็นธรรม เกิดความหลากหลายและเหมาะสมของเส้นทางท่องเที่ยว

5.4 “ชุมชนพี่ดูแลชุมชนน้อง” เครือข่ายท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดกระบี่

ที่มาและแนวคิด

การพัฒนาศักยภาพเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดกระบี่ในรูปแบบ “ชุมชนพี่ดูแลชุมชนน้อง” เริ่มดำเนินการตั้งแต่ปี 2557 โดยเป็นแนวคิดการทำงานที่ ผอ.ศิริวิ วาเลาะห์ ท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดกระบี่ในยุคนั้นนำมาใช้ในการพัฒนาศักยภาพพัฒนาศักยภาพของชุมชนท่องเที่ยวในจังหวัดกระบี่ เนื่องจากเห็นว่า “ชุมชนพี่” หรือชุมชนที่ทำการท่องเที่ยวโดยชุมชนมาระยะเวลาหนึ่งแล้วมีประสบการณ์ มีความเข้าใจในการทำท่องเที่ยวโดยชุมชนน่าจะช่วยดูแลและพัฒนา “ชุมชนน้อง” หรือชุมชนที่เพิ่งริเริ่มดำเนินการจัดการท่องเที่ยวแต่ยังไม่มีความรู้และประสบการณ์ด้านการท่องเที่ยวมาก่อน

กระบวนการและการขับเคลื่อน

การขับเคลื่อนการดำเนินงานใช้รูปแบบเวทีสัญจรลงในพื้นที่ชุมชนท่องเที่ยวโดยมีกลไกทีมที่ประกอบด้วยแกนนำท่องเที่ยวชุมชนพี่พร้อมด้วยตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ อาทิ เจ้าหน้าที่การท่องเที่ยวและกีฬา (ททจ.) ภาคเอกชน ตัวแทนสื่อมวลชน และบุคคลที่มาจากชุมชนหรือองค์กรต่างๆ ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน หรือที่เรียกว่า “ครูภูมิปัญญาการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดกระบี่” ร่วมลงพื้นที่ทำงานเชิงบูรณาการอย่างชัดเจน กระบวนการขณะลงพื้นที่จะให้ชุมชนที่เป็นเจ้าบ้านได้นำเสนอรูปแบบการท่องเที่ยวทดลองนำเที่ยวตามเส้นทางท่องเที่ยวของชุมชน ภายหลังเสร็จการท่องเที่ยวก็มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ให้ข้อเสนอแนะในการจัดการท่องเที่ยวกับแกนนำชุมชน รวมถึงเป็นโอกาสที่ชุมชนท่องเที่ยว

ได้เสนอปัญหา อุปสรรคและความต้องการในการหนุนเสริมขับเคลื่อน การท่องเที่ยวโดยชุมชนต่อหน่วยงานภาครัฐ นอกจากนี้ยังมีการทำงาน ในรูปแบบไม่เป็นทางการควบคู่กันทั้งการโทรปรึกษาหารือการทำงาน การไปมาสู่ระหว่างชุมชนพี่และชุมชนน้อง

การขับเคลื่อนการทำงานในระยะแรกได้รับการผลักดันและ ลงมือทำอย่างจริงจังจาก ผอ.ศิริวิ วาเลาะ ท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด กระบี่ในขณะนั้นทำให้เกิดการประสานงานระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ เป็นอย่างดี หลายครั้งผู้ว่าราชการจังหวัดก็ลงร่วมเรียนรู้ในเวทีสัญจร ด้วย ซึ่งเป็นการสร้างขวัญกำลังใจให้แก่ชุมชนท่องเที่ยวทำให้เกิดแรง กระตุ้นหนุนเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนในจังหวัดกระบี่อย่างชัดเจน

การก้าวข้ามข้อจำกัด

ภายหลังเมื่อมีการเปลี่ยนหัวหน้าส่วนสำนักงานการท่องเที่ยว และกีฬาจังหวัดกระบี่ทำให้แรงหนุนเสริมจากภาครัฐลดลง ขาดกิจกรรม และงบประมาณในการสนับสนุน แต่กลุ่มเครือข่ายโดยสมาคมการ ท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดกระบี่ก็ยังใช้รูปแบบการขับเคลื่อน “ชุมชน พี่ดูแลชุมชนน้อง” ในการทำงาน ทั้งด้วยการลงขันกันเองบ้าง และการ ใช้โอกาสในการทำงานกับภาคีเครือข่ายต่างๆ ที่มาหนุนเสริมในพื้นที่ ทำให้การท่องเที่ยวโดยชุมชนของจังหวัดกระบี่ยังคงเป็นไปอย่างเข้มแข็ง เกิดความก้าวหน้า และการเติบโตอย่างต่อเนื่อง

ถักทอแบ่งปัน สู่เครือข่ายการท่องเที่ยวเข้มแข็ง

การพัฒนาศักยภาพเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัด กระบี่แบบ “ชุมชนพี่ดูแลชุมชนน้อง” ได้ก่อให้เกิดผลดีต่อภาพรวม ของการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่จังหวัดกระบี่ทั้งองค์ภาพพ ไม่ว่าจะ เป็นการที่ชุมชนพี่ชุมชนน้องเมื่อเชื่อมโยงกันก็สามารถแบ่งปันสยาย ความสัมพันธ์ที่ชุมชนแต่ละแห่งมีกับหน่วยงานหนุนเสริมต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน รวมถึงสามารถแลกเปลี่ยนข้อมูล คำแนะนำ

ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการได้ ทำให้ชุมชนน้องที่เริ่มต้นทำการ ท่องเที่ยวด้วยตนเองได้รับคำแนะนำ ได้เห็นตัวอย่าง ได้ยกระดับและ พัฒนาการทำงานของชุมชนท่องเที่ยวได้

สิ่งสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีความ น่าสนใจต่อการทำงานชุมชน คือ การท่องเที่ยวโดยชุมชนยังพัฒนา ยกระดับก็ยังมีศักยภาพเพิ่มขึ้น อย่างที่กรณีศึกษาในพื้นที่จังหวัด กระบี่และจังหวัดชุมพรทำให้เห็นได้ว่า เมื่อมีการถักทอผสมผสานเครือข่าย ของชุมชนที่ดำเนินการท่องเที่ยวโดยชุมชนขึ้นมาแล้ว ก็จะมีการ แแบ่งปันเพิ่มพูนนักท่องเที่ยวที่มีคุณภาพเข้ามาในเครือข่ายด้วยกัน ทำให้ยังทำงานการท่องเที่ยวโดยชุมชนก็ยังมีผลให้ชุมชนเกิดการ พัฒนา ทั้งในด้านการท่องเที่ยวโดยตรง และการพัฒนาในประเด็นอื่น ๆ ไม่ว่าจะ เป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม วิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี การพัฒนาอาชีพ การสร้างและกระจายรายได้ แก่ชุมชน การสร้างความมั่นคงทางอาหาร การมีวิถีชีวิตที่ดี อยู่ดีกินดี ซึ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้ ก็ด้วยการมี “เครือข่ายศักยภาพมิตร” ทั้งระหว่าง ชุมชนด้วยกัน และระหว่างชุมชนกับหน่วยงานหนุนเสริมต่าง ๆ

สรุปผลเรียน

- ชุมชนต้องมีความศรัทธาในการท่องเที่ยวโดยชุมชน และ ออกแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชนในรูปแบบของตนเอง
- ชุมชนมีความเข้มแข็งจากภายใน มีความรู้ความเข้าใจ และมีแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างชัดเจน
- การทำการท่องเที่ยวโดยชุมชนสามารถยึดโยงกับภาครัฐได้ แต่ไม่ได้ฝากชีวิตกับภาครัฐ
- ชุมชนต้องให้ความสำคัญในการจัดการความสัมพันธ์ระหว่าง คนในชุมชน ระหว่างชุมชนกับภาคีเครือข่ายทั้งภาครัฐ ภาควิชาการ ภาคเอกชน และหน่วยงานหนุนเสริมต่าง ๆ

6. การก้าวข้ามขีดจำกัดในการทำงาน

6.1 การก้าวข้ามพรมแดน เชื่อมโยงพื้นที่จากการปฏิบัติการร่วมระหว่างแกนนำสมาชิกเครือข่ายระดับภาคใต้ ซึ่งที่ผ่านมาได้รับการตอบรับเป็นอย่างดีจากแกนนำซึ่งเป็นตัวแทนระดับจังหวัด และสามารถขับเคลื่อนให้เกิดการจัดตั้งองค์กรเครือข่ายฯ ภาคใต้อย่างเป็นรูปธรรม ภายใต้ข้อจำกัดที่แกนนำเครือข่ายระดับจังหวัดจะต้อง

ทำหน้าที่ขับเคลื่อนตั้งแต่ระดับพื้นที่ชุมชน ระดับจังหวัด รวมถึงระดับภาค ประกอบกับการขับเคลื่อนเครือข่ายในระดับภาคไม่ได้มุ่งการเปลี่ยนแปลงพัฒนาพื้นที่เฉพาะหนึ่งพื้นที่ใด แต่เป็นการเชื่อมโยงความจริงจากพื้นที่ทั้งตัวแบบความสำเร็จ บทเรียนการทำงาน และปัญหาอุปสรรคในการขับเคลื่อนการท่อกเกี่ยวข้องโดยชุมชน มุ่งสร้างการเปลี่ยนแปลงในภาพรวมภาคใต้ซึ่งกว่าจะเห็นผลลัพธ์การขับเคลื่อนต้องใช้เวลาอันยาวนาน ทำให้ผู้ที่มาทำหน้าที่ขับเคลื่อนงานในระดับภาคจึงยังต้องเป็นผู้ที่มีจิตสาธารณะ และมีความเสียสละสูง

6.2 การก้าวข้ามรูปแบบบูรณาการแบบกัลยาณมิตร

จากรูปแบบการจัดการประชุมเชิงปฏิบัติการแบบสัญจรนั้น ก่อให้เกิดการจัดการความรู้อย่างไม่เป็นทางการด้วยการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนบทเรียนการดำเนินงานจากชุมชนพี่ สู่ชุมชนน้อง รวมถึงการดูแลชุมชนท่องเที่ยวที่ก่อเกิดในรูปแบบที่แตกต่างกัน เช่น การก่อเกิดการรวมกลุ่มด้วยตนเอง การก่อเกิดโดยหน่วยงาน หรือการก่อเกิดจากงานวิจัย เพื่อให้มีการดูแลกันและกันภายในเครือข่ายฯ ตามแนวคิด “พี่ดูแลน้อง เพื่อนดูแลกัน และไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง” และส่งผลให้เกิดการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และสถานการณ์ด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง การบอกต่อและส่งต่อเพื่อให้เกิดการกระจายตัวของนักท่อกเกี่ยวข้องและเกิดประโยชน์ในวงกว้าง ทั้งนี้ยังส่งผลให้ได้รับการหนุนเสริมในรูปแบบต่างๆ สอดคล้องตามความต้องการและความคาดหวังของภาคประชาชนจากภาคีเครือข่ายต่างๆ เช่น สถาบันการศึกษา ภาครัฐ เอกชน NGOs และสื่อมวลชน ซึ่งความที่ท้าทายที่จะต้องก้าวข้ามขีดจำกัดในการจัดกระบวนการดังกล่าวคือ การก่อให้เกิดการเปลี่ยนรูปแบบการจัดการประชุมที่จัดขึ้นโดยหน่วยงานภาครัฐซึ่งค่อนข้างมีความเป็นทางการ

และเวลาส่วนใหญ่สูญเสียไปกับพิธีเปิดและการรับฟังวิทยากรในรูปแบบ การบรรยาย ขณะที่ความเป็นจริงคนในชุมชนท้องถิ่นมีบทเรียนและ ผ่านประสบการณ์การทำงานอย่างยาวนาน และที่สำคัญสถานที่จัดการ ประชุมควรเลือกพื้นที่ชุมชนสมาชิกที่เอื้อต่อการจัดการประชุมดังกล่าว เพื่อให้หน่วยงานภาคีหรือชุมชนอื่นๆ ได้เห็นพื้นที่เชิงประจักษ์ และ ประเด็นพัฒนาต่อยอดที่แท้จริง

6.3 ก้าวข้ามความไม่ต่อเนื่อง เนื่องจากการขับเคลื่อนงาน ในระดับภาคจะต้องใช้ทั้งระยะเวลา และงบประมาณค่อนข้างสูง ทำให้ เป็นการยากที่จะมีเพียงหน่วยงานหนึ่งหน่วยงานใดสามารถสนับสนุน การทำงานได้ทั้งหมด ทำให้กระบวนการขับเคลื่อนเครือข่ายการ ท่องเที่ยวโดยชุมชนมุ่งแสวงหาภาคีเครือข่ายทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน สื่อ สถาบันการศึกษา NGOs ในการมาหนุนเสริมการทำงาน โดยให้ สอดคล้องตามบทบาทภารกิจและความถนัดของภาคีเหล่านั้น รวมทั้ง สอดคล้องกับข้อความต้องการของเครือข่ายชุมชนท่องเที่ยว แม้จะ ขับเคลื่อนการทำงานได้ล่าช้า แต่ก็ทำให้มีการขับเคลื่อนการทำงาน อย่างต่อเนื่อง

6.4 ก้าวข้ามการทำงานแยกส่วนสู่การเสริมและสานพลัง กระบวนการขับเคลื่อนองค์กรเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนภาคใต้ มุ่งให้เกิดกระบวนการบูรณาการในการปฏิบัติการร่วมกันระหว่าง ภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย สมาคมการท่องเที่ยวโดยชุมชน ภาคใต้ สายนักวิชาการภาคใต้ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้าง เสริมสุขภาพ (สสส.) สถาบันการจัดการระบบสุขภาพ มหาวิทยาลัย สงขลานครินทร์ (สจรส.ม.อ.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

(สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) ภาคใต้ตอนบน สมาคมท่องเที่ยวไทยอย่างรับผิดชอบ (TRTA) ฝ่ายนโยบายด้านรัฐกิจและกิจการสัมพันธ์ บริษัท เซฟรอนประเทศไทย สํารวจและผลิตจํากัด องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการ ท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) เป็นต้น ซึ่งกระบวนการ ดังกล่าวเป็นการสรรสร้างพื้นที่เพื่อให้เกิดการบูรณาการการทำงาน ร่วมกันของหน่วยงานทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้แม้ภาพการ บูรณาการการทำงานจะยังไม่ชัดเจนมากนัก แต่ช่วยลดการทำงานแยกส่วน เป็นการเติมเต็มหนุนเสริมและสานพลังซึ่งกันและกัน

การก้าวข้ามขีดจำกัดในหลาย ๆ ประการช่วยส่งผลให้การ ขับเคลื่อนเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนภาคใต้สามารถส่งต่อ เจตนารมณ์/ปณิธานของหลักการท่องเที่ยวโดยชุมชนจากระดับพื้นที่ สู่ระดับนโยบายด้วยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนแบบองค์รวม (เบญจภาคีขับเคลื่อนการท่องเที่ยวโดยชุมชน) ส่วนภาคีเครือข่าย ที่เกี่ยวข้องซึ่งร่วมอยู่ในขบวนดังกล่าว อันหมายถึงการมีส่วนร่วมในการ สนับสนุนทรัพยากร เช่น บุคลากร งบประมาณ วัสดุ อุปกรณ์ เป็นต้น โดยเฉพาะทรัพยากรบุคคลซึ่งเป็นตัวแทนจากหน่วยงานที่มีบทบาท หน้าที่ และอำนาจในการตัดสินใจ ทั้งนี้จะได้รับโจทย์การพัฒนาทุกมิติ สอดคล้องกับความต้องการและความคาดหวังของภาคประชาชน ทุกระดับ และสอดคล้องตามพันธกิจหน่วยงานนั้น ๆ ตั้งแต่ระดับพื้นที่ จนถึงระดับประเทศ ซึ่งหลังจากร่วมรับโจทย์แล้วก็ต้องย้อนกลับไป ปฏิบัติการตามความถนัดของหน่วยงานนั้น ๆ ให้เห็นผลเป็นรูปธรรม ต่อไป

7. (ร่าง) ข้อเสนอเชิงนโยบาย พ.ศ.2562

หน่วยงาน	ข้อเสนอ
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)	<p>1. สนับสนุนให้มีแผนงานเชิงรุกเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนและสนับสนุนให้เกิดโครงการในด้านต่างๆ ในชุมชนท่องเที่ยว</p> <p>1.1 แหล่งท่องเที่ยวปลอดภัยจากปัจจัยเสี่ยงทางด้านสุขภาพอย่างต่อเนื่อง ควบคุมการประเมินมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวปลอดภัย และขยายผลสู่ชุมชนท่องเที่ยว</p> <p>1.2 สนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ระหว่างเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนกับเครือข่ายสุขภาพระดับต่างๆ ระหว่างกลุ่มจังหวัด ระดับภาคและระดับประเทศ</p> <p>1.3 ส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในพื้นที่รูปธรรมชุมชนท่องเที่ยว</p>

หน่วยงาน	ข้อเสนอ
สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.)	1. สนับสนุนให้มีการเรียนรู้และใช้เครื่องมือตาม พ.ร.บ. สุขภาพแห่งชาติเพื่อให้เกิดการพัฒนาโดยสายธารณะเพื่อสุขภาพแบบมีส่วนร่วมประเด็นการท่องเที่ยวโดยชุมชน เช่น การบรรจุวาระในระเบียบวาระสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ สมัชชาสุขภาพเฉพาะประเด็นการท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นต้น
กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา	<p>1. ให้กรมการท่องเที่ยวเป็นหน่วยงานหลักในการร่าง พ.ร.บ.ท่องเที่ยวชุมชน</p> <p>2. ให้สำนักงานท่องเที่ยวและกีฬาเป็นหน่วยงานเจ้าภาพหลักในการบูรณาการการทำงานของหน่วยงานภาครัฐระดับจังหวัด</p> <p>3. ให้สำนักงานท่องเที่ยวและกีฬาเป็นหน่วยงานสนับสนุนการพัฒนาแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวโดยชุมชนของกลุ่มเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนในแต่ละจังหวัด</p> <p>4. ให้สำนักงานท่องเที่ยวและกีฬาเป็นเจ้าภาพในการบูรณาการการพัฒนาและจัดการระบบฐานข้อมูลการท่องเที่ยวโดยชุมชน</p>
องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวยั่งยืน (อพท.)	1. ให้ อพท.สนับสนุนการเชื่อมโยงเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนระดับกลุ่มจังหวัด ระดับภาค และระดับประเทศ

หน่วยงาน	ข้อเสนอ
กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย	<ol style="list-style-type: none"> 1. ให้มีการพัฒนาศักยภาพและสร้างความเข้าใจเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน 2. ให้มีแผนงานการพัฒนาชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีในแต่ละจังหวัดต่อเนื่องตามระดับศักยภาพของชุมชน
ศูนย์อำนวยการบริหาร จังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.)	<ol style="list-style-type: none"> 1. สนับสนุนการทำงานและขับเคลื่อนเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนกลุ่มจังหวัดชายแดนใต้อย่างต่อเนื่องตามแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวโดยชุมชน 3 จังหวัดชายแดนใต้
สถานีโทรทัศน์ ไทยพีบีเอส	<ol style="list-style-type: none"> 1. ให้มีการสื่อสารสาธารณะพื้นที่ชุมชนท่องเที่ยวต้นแบบในพื้นที่ภาคใต้ในการเป็นเครื่องมือในการดูแลฐานทรัพยากรธรรมชาติ สังคม และสร้างรายได้ให้คนในชุมชน
สถาบันพัฒนา องค์กรชุมชน (พอช.)	<ol style="list-style-type: none"> 1. ให้แผนงานเศรษฐกิจและทุนชุมชนมีการทำงานบูรณาการร่วมกับทางสมาคมการท่องเที่ยวโดยชุมชนภาคใต้ในการขับเคลื่อนเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนภาคใต้
องค์กรภาคเอกชน	<ol style="list-style-type: none"> 1. ให้มีการสนับสนุนกิจกรรมเพื่อสังคม Corporate Social Responsibility (CSR) ในพื้นที่ชุมชนที่ดำเนินการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างต่อเนื่อง

หน่วยงาน	ข้อเสนอ
สมาชิกเครือข่ายชุมชน	<ol style="list-style-type: none"> 1. สมาคมการท่องเที่ยวโดยชุมชนภาคใต้ <ol style="list-style-type: none"> 1.1 ให้เป็นหน่วยงานประสานหลักในการขับเคลื่อนเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนภาคใต้ 1.2 ให้มีการทำงานร่วมกับเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนระดับประเทศ
	<ol style="list-style-type: none"> 2. เครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน <ol style="list-style-type: none"> 2.1 ชุมชนท่องเที่ยวเข้าสู่การรับรองคุณภาพโดยใช้มาตรฐานการท่องเที่ยวที่มีอยู่ (เช่น มาตรฐานโฮมสเตย์ มาตรฐาน อพท. มาตรฐานการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนของสมาคมการท่องเที่ยวโดยชุมชนภาคใต้) 2.2 ให้ส่งเสริมการพัฒนาแกนนำชุมชนท่องเที่ยวรุ่นใหม่ 2.3 ให้มีการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวภายใต้แนวคิดการท่องเที่ยวอย่างรับผิดชอบ

สานพลังเพิ่มผลิตภาพ การจัดการขยะ

เขียนโดย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สอรัส มากบุญ

สารบัญ

1. สถานการณ์และปัญหาขยะ	56
2. ชุดความรู้ นวัตกรรมและพื้นที่ต้นแบบที่มีอยู่	59
3. ศักยภาพและการขยายเครือข่าย	62
4. รูปธรรมพื้นที่ต้นแบบ	64
5. ถอดบทเรียนการจัดการขยะ	80
6. การจัดการสานพลังก้าวข้ามข้อจำกัด เพื่อเพิ่มผลิตภาพการจัดการขยะ	87
7. ข้อเสนอเชิงนโยบาย	89

1. สถานการณ์และปัญหาขยะ:

กรมควบคุมมลพิษรายงานว่าประเทศไทยมีปริมาณขยะมูลฝอยชุมชนที่เกิดขึ้นทั่วประเทศ ใน พ.ศ.2560 ประมาณ 27.37 ล้านตัน หรือ 74,998 ตันต่อวัน เพิ่มขึ้นจาก พ.ศ.2559 ร้อยละ 1.15 สาเหตุการเพิ่มขึ้นเนื่องจากอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรและการขยายตัวของชุมชนเมือง ในขณะที่อัตราการเกิดขยะต่อคน 1.13 กิโลกรัมต่อคนต่อวัน และเมื่อพิจารณาในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ.2551-2560) พบว่า ปริมาณขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นต่อวันมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น (กรมควบคุมมลพิษ, 2561) นอกเหนือจากขยะชุมชน ประเทศไทยยังประสบกับปัญหาขยะในทะเล ซึ่งพบว่าสูงเป็นอันดับ 6 ของโลก (11.47 ล้านตัน) หรือร้อยละ 80 ที่มาของขยะมาจากบนบกส่วนใหญ่เป็นขยะพลาสติก (กรมควบคุมมลพิษ, 2561)

ปัญหาการจัดการขยะในประเทศไทยมี 2 ประเด็นหลัก คือ 1) ขยะมูลฝอยตกค้าง และไม่ได้รับการกำจัดอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการ มีจำนวนสูงถึง 30.49 ล้านตัน และ 2) ขยะมูลฝอยชุมชนที่เกิดขึ้นใหม่ 10.5 ล้านตัน/ปี (กรมควบคุมมลพิษ, 2558) การจัดการขยะและสิ่งปฏิกูลในประเทศไทยได้ถูกกำหนดให้เป็นหน้าที่ของรัฐ ตั้งแต่ พ.ศ.2496 ส่งผลให้ประชาชนต่างมีแนวคิดเอาขยะที่ครัวเรือนผลิตออกไปให้ห่างไกลจากบ้านหรือชุมชนของตนเอง จึงมีผลทำให้ประเทศไทยเกิดวิกฤติขยะและมีการทิ้งขยะลงทะเล

ปัจจุบันสถานการณ์ปัญหาจากขยะวิกฤติเป็น “วาระแห่งชาติ” ทุกฝ่ายจะต้องช่วยกันแก้ไข ดังนั้น แผนแม่บทการบริหารจัดการขยะมูลฝอยของประเทศ (พ.ศ.2559-2564) จึงได้มีการวางทิศทาง กำหนดมาตรการที่สำคัญใน 3 ด้าน ดังนี้

ทิศทาง	มาตรการ
1.ใช้น้อย ใช้ซ้ำ นำกลับมาใช้ใหม่ตามหลัก 3Rs	1.การลดการเกิดพิษ ณ แหล่งกำเนิด -คัดแยก นำกลับมาใช้ใหม่ -การผลิต และการใช้สินค้าและบริการที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม
2.ระบบการจัดการที่เหมาะสม กำจัดแบบรวมศูนย์ และแปรรูปผลิตพลังงาน	2.พัฒนาศักยภาพ -การรวบรวม ขนส่ง กำจัด -ศูนย์กำจัดขยะมูลฝอยรวม -สถานที่รวบรวม กำจัด -พัฒนาปรับปรุงกฎหมาย -เข้มงวดการบังคับใช้กฎหมาย
3.ความรับผิดชอบต่อและการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน	3.ส่งเสริมการบริหารจัดการ -สร้างจิตสำนึก -พัฒนาองค์ความรู้ -เทคโนโลยีการบำบัด/กำจัด -พัฒนาระบบฐานข้อมูล -สร้างแรงจูงใจในการจัดการ -กลไกทางสังคม และทางเศรษฐศาสตร์

ในพื้นที่ภาคใต้ ชุมชนและครัวเรือนหลายพื้นที่มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและปรับตัวด้านการจัดการขยะในชุมชนในทุกระดับ ตั้งแต่ครัวเรือน ชุมชน ตำบลและอำเภอ เช่น การจัดการขยะของกลุ่ม Trash Hero อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร การจัดการขยะโดยการนำของภาคประชาสังคม เช่น โครงการนาสารโมเดล การจัดการขยะขององค์การบริหารส่วนตำบลบางวัน อำเภอคุระบุรี จังหวัดพังงา ด้วยแนวคิดตำบลไร้รถถัง และการใช้นวัตกรรมจัดการขยะที่อ่าวนาง อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่ ดังนั้นการนำบทเรียนจากชุมชนมาร่วมแลกเปลี่ยนและถอดบทเรียนเพื่อขยายผลไปยังพื้นที่อื่น ๆ จึงเป็นสิ่งสำคัญ

เอกสารฉบับนี้จะนำเสนอการจัดการขยะในพื้นที่ต่างๆ ในภาคใต้ด้านชุดความรู้/นวัตกรรมและพื้นที่ต้นแบบ ศักยภาพ การขยายเครือข่าย ธุรกรรมพื้นที่ต้นแบบ ข้อเสนอเชิงนโยบายและการก้าวข้ามขีดจำกัด ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2. ชุดความรู้ นวัตกรรมและพื้นที่ต้นแบบที่มีอยู่

คำกล่าวที่ว่า “สยามไม่สิ้นคนดี วิฤติคือโอกาส” น่าจะเป็นความจริง เพราะมีหลายพื้นที่ หลายกลุ่มคน มองเห็นปัญหาและได้พยายามแก้ปัญหาขยะจนสัมฤทธิ์ผล สามารถลดปริมาณขยะ ทำให้ชุมชนมีความสะอาดได้อย่างชัดเจน จากการถอดบทเรียนกรณีศึกษาด้านการบริหารจัดการขยะ พบว่ามีชุดความรู้และนวัตกรรมด้านการจัดการขยะที่น่าสนใจ คือ **“ตำบลพัฒนานวัตกรรมการจัดการขยะ : อ่าวนาง อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่”**

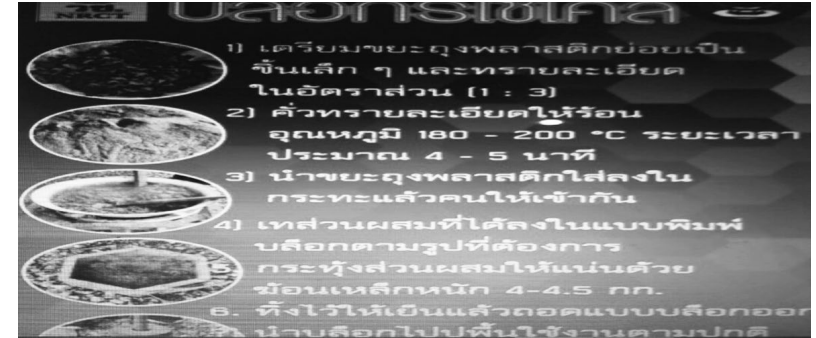
องค์การบริหารส่วนตำบลอ่าวนางเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาในพื้นที่จำนวนมาก โดยในปี 2559 มีจำนวน 1,739,571 คน โดยมีแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญคือ เกาะพีพี ขยะในช่วงฤดูท่องเที่ยวจึงมีสูงถึง 25-30 ตันต่อวัน นอกจากนี้การท่องเที่ยวแบบเข้าไป-เย็นกลับ (วันเดย์ทริป) เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ปริมาณขยะทะเลเพิ่มขึ้น เนื่องจากสิ่งของที่นักท่องเที่ยวซื้อจากเกาะพีพีถูกทิ้งลงทะเลระหว่างทาง หรือทิ้งไว้ในจุดท่องเที่ยวอื่นๆ โกล์เคียง ดังนั้นด้วยปริมาณขยะที่ตกค้างและประเภทขยะที่พบส่วนใหญ่เป็นขยะพลาสติก ทางองค์การบริหารส่วนตำบลอ่าวนางจึงได้ร่วมมือกับ

คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ นำโดย ผศ.เวชสวรรค์ หล้าภาค จัดทำ **“โครงการถ่ายทอดเทคโนโลยี ถนนรีไซเคิล จัดทำบล็อกปูถนน”**

โครงการดังกล่าวนำผลจากการวิจัยมาขยายผลที่องค์การบริหารส่วนตำบลอ่าวนาง และทำให้ปริมาณขยะพลาสติกลดลง นวัตกรรมที่กล่าวถึง คือ **การทำถนนรีไซเคิลจากถุงพลาสติก** เพื่อรณรงค์ให้ชุมชนและประชาชนคัดแยกขยะ และนำถุงพลาสติกที่ไม่ใช้แล้วกลับไปใช้ประโยชน์ตามแนวทางการจัดการขยะ “ใช้น้อย ใช้ซ้ำ นำกลับมาใช้ใหม่” ซึ่งมีเทคนิค วิธีการที่สำคัญ มีดังนี้

“นำถุงพลาสติก ที่ใช้แล้วมาดให้เป็นชิ้นเล็ก ๆ แล้วนำไปผสมกับยางมะตอย สัดส่วน 10/100 โดยถนน 1 กิโลเมตร ใช้ถุงพลาสติกเป็นส่วนผสม ประมาณ 600,000 ถุง และยังพบว่าถนนที่มีส่วนผสมของถุงพลาสติก มีความคงทนและแข็งแรงขึ้นถึง 10%”

การทำบล็อกปูถนนจะใช้ขยะพลาสติกไปย่อยเป็นชิ้นเล็ก ๆ ผสมกับทราย ในอัตรา 1 : 3 ผ่านกรรมวิธี หรือคั่วทรายในกะทะให้ร้อน แล้วเทขยะพลาสติกใส่ลงไปกะทะ แล้วคนให้เข้ากัน เทลงแบบพิมพ์ ใช้ช้อนตีให้แน่น ทิ้งไว้ให้เย็นแล้วถอดแบบบล็อกออก นำไปปูพื้นใช้งานได้ตามปกติ โดยบล็อก 1 ก้อน ใช้ขยะถุงพลาสติก 100 ใบ บล็อก 1 ตร.ม. มี 40 ก้อน ซึ่งบล็อก 1 ตร.ม. ใช้ถุงขยะพลาสติก 4,000 ใบ

นอกจากการนำขยะมาทำถนนรีไซเคิล การทำบล็อกปูถนนรีไซเคิลแล้ว ตำบลอ่าวนางยังมีแนวคิดในการใช้นวัตกรรมอื่นในการแก้ปัญหาขยะในพื้นที่ โดยเฉพาะการแปรรูป ใช้ประโยชน์จากไขมันได้จากปอดักไขมันในระบบน้ำทิ้ง นวัตกรรมการจัดการผลมะพร้าวอ่อนที่เหลือทิ้งในพื้นที่เกาะ นวัตกรรมการแก้ปัญหาขยะในทะเล ซึ่งจะดำเนินการร่วมกับอุทยานแห่งชาติหาดนพรัตน์ธารา-หมู่เกาะพีพี ซึ่งจะสามารถแก้ปัญหาขยะได้มากในอนาคต

3. ศักยภาพและการขยายเครือข่าย

ด้านศักยภาพและการขยายเครือข่าย การบริหารจัดการขยะ “กรณีบ้านนาสารโมเดล” มีการขยายขยายผลอย่างเป็นรูปธรรม จากภาคประชาชนไปยังภาครัฐ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

บ้านนาสารโมเดลเป็นรูปแบบการจัดการขยะที่เริ่มจากชุมชนอย่างต่อเนื่อง และมีพื้นที่นำร่องอย่างเป็นรูปธรรม จนกระทั่งในปี พ.ศ.2557 เมื่อรัฐบาลมีนโยบายการจัดการขยะ มีแรงหนุนเสริมให้เกิดการทำงานร่วมกันกับภาครัฐในการจัดการขยะเพิ่มขึ้น เช่น สำนักงานสิ่งแวดล้อม จังหวัดสุราษฎร์ธานี สำนักงานการศึกษาออกโรงเรียน (กศน.) และโรงไฟฟ้าฝ่ายผลิต จังหวัดสุราษฎร์ธานี ผลจากการดำเนินโครงการ ทำให้เทศบาลและองค์การบริหารส่วนตำบลในอำเภอ บ้านนาสาร จำนวน 12 แห่ง นำบ้านนาสารโมเดลไปเป็นต้นแบบ เมื่อได้รับการหนุนเสริมจากภาคีอื่นๆ เชิงนโยบายในการจัดการขยะ อำเภอบ้านนาสาร ทำให้ระบบการจัดการขยะมีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น โดยภาคเครือข่ายที่ขยายออกไป มีดังนี้

1) ผู้นำท้องถิ่น ผู้ใหญ่บ้าน เป็นตัวอย่างให้กับลูกบ้าน (ผู้ใหญ่ หมู่ที่ 4 ต. ควนศรี) บริเวณที่อยู่อาศัยมีความสะอาดเป็นระเบียบ มีการคัดแยกขยะในครัวเรือน ทำให้ลูกบ้านได้เห็นแบบอย่างที่ดีจึงได้ปฏิบัติตาม

2) ผู้บริหารท้องถิ่น (นายกเทศบาล ต. ควนศรี) ต้องการเห็นตำบลในความรับผิดชอบของตนมีความสะอาด สวยงาม เป็นระเบียบเรียบร้อย จึงมีนโยบายตำบลไร้ถังขยะ ประชาชนจึงเรียนรู้ในการแยกขยะ ก่อทิ้ง และร่วมรับผลประโยชน์จากขยะโดยการมีส่วนร่วม ตั้งแต่เริ่มต้นจากครัวเรือนสู่ชุมชน

3) สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญ โดยจัดกระบวนการอบรม การคัดแยกขยะ ทำให้ประชาชนเห็นปัญหาที่เกิดจากขยะและการต่อยอดจากขยะ เช่น การจัดตั้งกองทุนขยะ เป็นต้น

4) สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ ได้บูรณาการงานประจำที่ต้องปฏิบัติตามภาระหน้าที่ตามที่มอบหมายและสนับสนุนให้อาสาสมัครสาธารณสุข (อ.ส.ม) เป็นแกนหลักในการดำเนินการ

4. รูปแบบพื้นที่ต้นแบบ

ด้านการบริหารจัดการขยะในภาคใต้ มีรูปแบบเชิงพื้นที่ที่จะนำเสนอ 4 กรณี ได้แก่ กรณีที่ 1 การจัดการขยะของกลุ่ม “Trash Hero”: อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร กรณีที่ 2 การจัดการขยะ “บ้านนาสารโมเดล”: อำเภอนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี กรณีที่ 3 การจัดการขยะ “ตำบลไร่รถถัง”: อบต.บางวัน อำเภอคูระบุรี จังหวัดพังงา และกรณีที่ 4 ตำบลพัฒนานานวัตกรรมจัดการขยะ: อ่าวนาง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

กรณีที่ 1 การจัดการขยะของกลุ่ม Trash Hero

ประวัติความเป็นมาของกลุ่ม Trash Hero

Trash Hero เป็นองค์กรสาธารณประโยชน์นานาชาติ มีอาสาสมัครที่เห็นปัญหาขยะกระจายอยู่ในหลายประเทศ และมีกิจกรรมการเก็บขยะในพื้นที่ต่างๆ อย่างต่อเนื่อง กลุ่มนี้เริ่มก่อตั้งจากการแก้ปัญหาขยะบนเกาะหลีเป๊ะ และดำเนินกิจกรรมต่างๆ เช่น ‘Weekly Cleanups’, ‘Trash Hero Bottle’ การลดการใช้ขวดพลาสติก โดยทีมงานจัดทำขวดสแตนเลสเพื่อจำหน่ายในร้านค้ายา ไร่ โรงแรม และร้านอาหารที่เข้าร่วมโครงการ ซึ่งผู้สนใจสามารถ

ชื่อขวดดังกล่าวและนำไปเติมน้ำดื่มได้ฟรีในสถานที่ที่ร่วมโครงการทั่วประเทศไทย

กลุ่ม Trash Hero ในพื้นที่เขตสุขภาพที่ 11

กลุ่ม Trash Hero Langsuan อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร มีนายสุทธิพันธ์ สุวรรณ-บัณฑิต เป็นแกนประสาน เชิญชวนประชาชน นักเรียน และกลุ่มจิตสาธารณะเก็บขยะและทำกิจกรรมร่วมกัน ทุกสัปดาห์ ด้วยสโลแกน “Every Week-ทุกสัปดาห์ We Clean-เราทำความสะอาด We Educate-เราให้ความรู้ We Change-เราเปลี่ยนแปลง และ Join Us-มาร่วมมือกัน” กลุ่ม Trash Hero กล่าวว่า “การจัดการขยะเริ่มที่ตัวเรา การกระทำเสี่ยงดังกว่าคำพูด อย่าไปมัวคิดว่าเราจะเปลี่ยนแปลงโลกได้อย่างไร ถ้าเรายังไม่ลงมือทำ เราแทบไม่ต้องลงทุนอะไรเลย ถ้าเราต่างช่วยเหลือกัน **เพราะเราคือ... ผู้พิชิตขยะ**”

นอกจากการจัดเก็บขยะในที่สาธารณะทุกสัปดาห์แล้ว กลุ่ม Trash Hero Langsuan ได้มีการให้ความรู้ในด้านการจัดการขยะแก่นักเรียนตามโรงเรียนต่างๆ และให้ความรู้กับชุมชนรวมทั้งมีการเปลี่ยนแปลงตนเองในการลด/ใช้ซ้ำ/นำพลาสติกกลับมาใช้ใหม่ในชีวิตประจำวัน และมีการนำขยะที่คัดแยกไปใช้ประโยชน์ใน 3 รูปแบบประกอบด้วย

1) นำขยะเปียกไปหมักทำปุ๋ยที่ศูนย์เรียนรู้การจัดการขยะในบริเวณวัดราชบูรณะ (วัดนอก) ซึ่งเจ้าอาวาสได้สนับสนุนด้านพื้นที่ภายในวัด และการดำเนินงานของคณะกรรมการจัดการขยะตำบลท่ามะพล

2) นำขยะพลาสติก ขวดน้ำพลาสติกไปทำ Eco-brick ด้วยการนำถุงพลาสติกที่เก็บได้ไปใส่ในขวดน้ำแล้วอัดให้แน่น จะทำให้ขวดมีความแข็งแรง สามารถเอาไปใช้แทนอิฐก่อสร้างเป็นกำแพง เป็นกระถางต้นไม้ เป็นผนังบ้าน และ ต่อเป็นโต๊ะ เก้าอี้ หรือของใช้ อย่างอื่นได้ นวัตกรรมดังกล่าว นายทรงวุฒิ อินทรสวัสดิ์ นายกองค้การ บริหารส่วนตำบลบางวัน จังหวัดพังงา ได้นำไปขยายผล พร้อมทำการ บันทึกรายการข้อมูลการใช้ถุงพลาสติกพบว่าขวดน้ำขนาดต่างๆ สามารถบรรจุ ถึงพลาสติกได้ ดังนี้

“ขวดขนาด 1 ลิตร บรรจุถุงพลาสติกได้ประมาณ-3 ซีดครึ่ง
ขวดขนาด 1.25 ลิตร บรรจุถุงพลาสติกได้ประมาณ-4 ซีดครึ่ง
ขวดขนาด 1.5 ลิตร บรรจุถุงพลาสติกได้ประมาณ-4 ซีดครึ่ง” การทำ Eco-brick นอกจากจะได้นำขยะพลาสติกมาใช้ประโยชน์แล้ว ถือได้ ว่าเป็นวิธีการจัดการขยะพลาสติกได้ด้วยตนเองอีกด้วย

3) ธนาคารบุญเปลี่ยนกองขยะเป็นกองบุญถวายวัด โดยสำนักงานตั้งอยู่ที่วัดราชบูรณะ ตำบลท่ามะปลา อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร และยังมีธนาคารย่อย อีก 9 สาขา ตั้งอยู่ที่ศูนย์ประชุม ของหมู่บ้านทุกหมู่ (1-9) โดยเปิดรับบริจาคขวดพลาสติกที่สะอาด จากหมู่บ้านต่างๆ นำเข้าธนาคารบุญสำนักงานใหญ่วัดราชบูรณะ ในทุกวันพระ เพื่อให้วัดขายเป็นทุนในการจัดการขยะและสิ่งแวดล้อม และเป็นอุปถัมภ์ในการแยกขยะในครัวเรือนจากต้นทาง ลดปริมาณ ขยะพลาสติกและขยะประเภทอื่นๆ โดยการบูรณาการ ระหว่าง บ้าน วัด โรงเรียน ตามหลัก “บวร” โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางในการจัดการ ขยะเคลื่อนกิจกรรมการจัดการขยะวิถีพุทธ

กรณีที่ 2 การจัดการขยะ

โดยการนำของภาคประชาสังคม: นาสารโมเดล

ที่มา “บ้านนาสารโมเดล”

โครงการจัดการขยะตามแนวทางบ้านนาสารโมเดลดำเนินการ มาตั้งแต่ปี พ.ศ.2557 โดยในระยะแรกมีคณะทำงาน 7 คน ประกอบด้วย ภาคประชาชน ได้แก่ กลุ่มที่สนใจด้านสิ่งแวดล้อม (ธนาคารต้นไม้) ภาคเอกชน ได้แก่ โรงไฟฟ้าฝ่ายผลิต จังหวัดสุราษฎร์ธานี นักจัดรายการ วิทยุสถานี FM 102.25 และภาครัฐ ได้แก่ สาธารณสุขอำเภอ บ้านนาสาร แนวทางการทำงานเริ่มต้นใช้วิธีการประชุมปรึกษาหารือ โดยรูปแบบการประชุมจะเน้นเป็นการประชุมแลกเปลี่ยนแบบไม่ เป็นทางการ โดยนายธีรพล พุดมทอง แกนนำกลุ่มแล้วด้วยความภาคภูมิใจ ว่า “บ้านนาสารโมเดล เกิดจากองค์กรภาคประชาชาชนรวมตัวกันขึ้น ในชุมชน โดยได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มหรือองค์กรในชุมชน รวมถึง ภาครัฐ รัฐวิสาหกิจ เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาขยะ โดยที่ ผ่านมาการจัดการขยะแก้ที่ปลายเหตุ เราไม่เคยสร้างจิตสำนึกรับผิดชอบ ให้กับคนที่ทำให้เกิดขยะ ก็คือครัวเรือนของพี่น้องประชาชน มีถึงขยะ จากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไว้หน้าบ้านก็ทิ้งกันแบบง่าย ๆ สิ้นเดือน ก็เสียค่าเก็บขยะ ไม่ได้คำนึงถึงการแก้ปัญหาเรื่องทิ้งขยะที่มีปัญหา อยู่ทุกพื้นที่ เราเห็นว่าขยะจำพวกเศษอาหาร วัชพืช ใบไม้ต่างๆ สามารถนำมาทำเป็นปุ๋ยหมักใช้ในครัวเรือนได้ เศษขยะจำพวกแก้ว ขยะรีไซเคิลต่างๆ เราสามารถแปลงเป็นทุนได้ เศษขยะจำพวกเหลือใช้

เช่นยางรถยนต์ นำมาดัดแปลงเป็นเครื่องใช้ได้ เหลือเพียงขยะอันตราย ขยะติดเชื้อเท่านั้นที่ต้องใช้กระบวนการที่ถูกต้อง เราจึงคิดว่าทำอย่างไร จะชี้หรือนำเสนอให้คนในชุมชนรับทราบและเห็นความสำคัญของขยะ สามประเภทแรก นี่คือนวัตกรรมที่ได้ก่อกำเนิดนาสารโมเดล”

นายธีรพลกล่าวอีกว่า “จุดเน้นของบ้านนาสารโมเดล คือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของคนทั้งขยะเพื่อลดการสร้างขยะมูลฝอยตั้งแต่ ต้นทางคือครัวเรือน สร้างชุดความรู้และเสริมความเข้าใจในการจัดการ ขยะชุมชนให้เข้าใจว่า การจัดการขยะชุมชนเป็นหน้าที่และเรื่องใกล้ตัว ที่ทุกคนควรรู้ และต้องสนใจให้ความร่วมมือกันแก้ปัญหาอย่างจริงจัง สร้างวิถีคิดให้คนในชุมชนเปลี่ยนมุมมองว่าขยะไม่ใช่เป็นสิ่งที่น่าเหม็น ไม่อยากสัมผัสมันมันมีคุณค่าและมูลค่า มีประโยชน์ตอบแทนกลับคืน มาสู่ครัวเรือนได้ถ้าจัดการอย่างมีระบบ เหตุผลอีกอย่างหนึ่งของการ ดำเนินงานโครงการเสริมสร้างสุขภาวะชุมชนสู่เศรษฐกิจพอเพียง ว่าด้วยเรื่องขยะและผักพื้นบ้านภายใต้แนวคิด บ้านนาสารโมเดล ก็คือ การสร้างกระบวนการคิดแยกขยะแล้วแปลงขยะเป็นทุนและประยุกต์ใช้ ประโยชน์จากมูลฝอยโดยเริ่มจากตนเอง ครอบครัว หมู่บ้านโดยสร้าง จุดปฏิบัติการนำร่องทุก ๆ ตำบล มี 1 หมู่บ้าน 1 วัด 1 โรงเรียน และ 10บ้านต้นแบบ และจัดเป็นจุดศึกษาดูงานอีก 4 จุด ในพื้นที่อำเภอ บ้านนาสาร”

แนวทางการดำเนินงานและแนวคิด “บ้านนาสารโมเดล”

แนวคิดและกระบวนการในการดำเนินงานบ้านนาสารโมเดล ใช้หลักการจัดการขยะต้นทาง เน้นลดขยะด้วยหลัก 3R คือ Reduce (ลดการใช้) R2 = Reuse (ใช้ซ้ำ) และ R3 = Recycle (รีไซเคิล) โดยสรุปวิธีการดำเนินงานในระยะที่ผ่านมาดังนี้

1) จัดตั้งกลุ่มธนาคารต้นไม้ โดยเริ่มจากคณะทำงานภาค ประชาชนที่ทำงานด้านสิ่งแวดล้อมต่อเนื่อง

2) หากภาคีหนุนเสริม โดยกลุ่มแกนนำประสานภาคีเข้า ร่วมพัฒนาทั้งภาครัฐและเอกชน ดังนี้

2.1 โรงไฟฟ้าฝ่ายผลิตจังหวัดสุราษฎร์ธานี (เขื่อนควาย) นำโครงการชีวิตเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนสนับสนุนให้ชุมชน ดำเนินการ ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีโครงการแปลงผักปลอดสารพิษ ใช้ปุ๋ยอินทรีย์ (ขยะเปียกในครัวเรือน) ซึ่งได้นำกากน้ำตาลและถึงหมัก ชีวภาพ มอบแก่ครัวเรือนตามแบบ นอกจากนั้นครัวเรือนได้สนใจ จะเลี้ยงปลาในบ่อพลาสติก ทางโรงไฟฟ้าผลิตก็สนับสนุน

2.2 สำนักงานสิ่งแวดล้อมจังหวัดสุราษฎร์ธานี จัดอบรม ให้แก่โรงเรียน จำนวน 22 แห่งในเขตอำเภอบ้านนาสารและชุมชน ที่เข้าร่วมโครงการ เรื่องการจัดการขยะต้นทาง โดยให้ความรู้และ สร้างจิตสำนึกแก่ประชาชน

2.3 องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นและผู้ปกครองท้องถิ่น ร่วมกันจัดการขยะโดยเฉพาะผู้นำชุมชน หมู่ที่ 4 ตำบลควนศรี อำเภอ นนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งต้องพบกับอุปสรรคที่เป็นแรงกดดัน จากชาวบ้านที่ไม่ให้ความร่วมมือเนื่องจากชาวบ้านมีทัศนคติว่า “ปัญหา

ขยะเป็นปัญหาระดับประเทศ ต้องให้หน่วยงานส่วนกลางมาแก้ไขปัญหาล้างพิษชุมชนคงจะแก้ไขปัญหาหรือจัดการปัญหาเองไม่ได้”

2.4 สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ ได้บูรณาการงานประจำที่ต้องปฏิบัติตามภาระหน้าที่ตามที่

มอบหมายแล้ว สำหรับอำเภอบ้านนาสาร ได้นำแนวทาง 3อ. 2ส. โดยสนับสนุนให้อาสาสมัครสาธารณสุข (อ.ส.ม) เป็นแกนหลักขับเคลื่อนเรื่องการสร้างสุขภาพที่ดี

3. จัดการความรู้เพื่อการขยายผล คณะทำงานได้มีการรวบรวมข้อมูลขยะจากครัวเรือนต้นแบบและวิเคราะห์ผล พบว่าขยะในชุมชนมีประเภทและปริมาณ ดังนี้ ขยะอินทรีย์ ร้อยละ 62 มาจากครัวเรือนสามารถนำไปทำปุ๋ย ใช้ปลูกผักพื้นบ้าน ขยะรีไซเคิล ร้อยละ 30 นำไปบริจาค หรือขายขายได้ ขยะทั่วไป ร้อยละ 5 ทำการรวบรวมแล้วขายได้ ขยะพิษ ประมาณ ร้อยละ 3 ท้องถิ่นรวบรวมส่ง องค์การบริหารส่วนจังหวัดนำไปกำจัด

ผลลัพธ์ของโครงการ “บ้านนาสารโมเดล”

ผลจากการดำเนินโครงการบ้านนาสารโมเดล ส่งผลให้เกิดผลลัพธ์ ดังนี้

1) การลดลงของโรคติดต่อที่มาจากสิ่งปฏิกูล และลดความเสี่ยงที่จะเกิดโรคที่มาจากพฤติกรรมกรบิโรค

2) เกิดธรรมเนียมดูตัวอย่างและข้อตกลงของชุมชน เพื่อประโยชน์ในการแก้ปัญหาร่วมกัน จัดการขยะในพื้นที่ชุมชนที่ค่อนข้างเป็นรูปธรรม

3) สร้างการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ เช่น วันสิ่งแวดล้อมโลก มีการประกวดหมู่บ้านน่ามอง ผักพื้นบ้านและอาหารปลอดภัย

4) พัฒนาผู้นำชุมชน เป็นตัวอย่างที่ดี และมีส่วนสำคัญในการผลักดันให้ประสบผลสำเร็จโดยใช้เป็นผลงาน กระทั่งได้รับรางวัลสตรีดีเด่นแห่งชาติ ประจำปี 2560 และรางวัลหมู่บ้านน่ามอง

5) สถานศึกษานำไปปรับใช้เป็นหลักสูตร บูรณาการการเรียนการสอนได้อย่างหลากหลาย เช่น ธนาคารขยะโรงเรียน โรงเรียนปลอดภัย ส่งผลให้บางโรงเรียนได้รับรางวัลสถานศึกษาปลอดภัย และสุขภาพดี ระดับประเทศ ติดต่อกัน 3 ปีซ้อน ส่วนโรงเรียนเอกชนสามารถนำมาเสนอผลงานนักเรียนในวันปิดภาคเรียน

6) สร้างรายได้จากขยะ และปรับเปลี่ยนพฤติกรรม รักความสะอาด มีระเบียบวินัย โดยเริ่มจากครอบครัว ชุมชน

7) ชุมชน 11 ชุมชน 22 โรงเรียน มีความรู้และทักษะ เนื่องจากได้เรียนรู้จากประสบการณ์ตรง รวมทั้งมีวิทยากรที่มีความรู้ความสามารถจากหน่วยงานต่าง ๆ

สิ่งที่ไม่เป็นไปตามความคาดหวังจากโครงการ “บ้านนาสารโมเดล”

1) ประชาชนไม่ให้ความร่วมมือในการคัดแยกขยะ โดยคิดว่าเป็นการสร้างความยุ่งยาก เสียเวลา และไม่สามารถดำเนินการได้

2) ผู้ปกครองของนักเรียนในบางส่วนยังขาดความร่วมมือในการคัดแยกขยะ เมื่อนักเรียนได้รับข้อมูลในการคัดแยกขยะ และนำความรู้ที่ได้ไปปฏิบัติที่บ้าน ผู้ปกครองไม่เห็นความสำคัญในการคัดแยกขยะ

3) ผู้นำท้องถิ่นยังไม่ให้ความสำคัญ ในการที่จะปฏิบัติให้เกิดรูปธรรมในพื้นที่ของตนเอง

4) การให้ความสำคัญของหน่วยงานในระดับนโยบายยังขาดความต่อเนื่อง และให้ความสำคัญยังไม่มากพอ

ถอดบทเรียน: กรณีที่ 1 “บ้านนาสารโมเดล”

การจัดการขยะโครงการนาสารโมเดล จากการดำเนินโครงการมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2557 ถึงปัจจุบัน ความสำเร็จของนาสารโมเดล ประกอบด้วยเงื่อนไข ปัจจัย ดังต่อไปนี้

1) ความมุ่งมั่นของกลุ่มแกนนำ ที่มีความตระหนัก เสียสละอดทน ในการดำเนินงานด้านจัดการขยะอย่างต่อเนื่องตราบจนปัจจุบัน

2) การสนับสนุนจากภาคีภายในและภายนอก ประกอบด้วย

2.1 ผู้นำท้องถิ่น ผู้ใหญ่บ้าน เป็นตัวอย่างให้กับลูกบ้าน (ผู้ใหญ่หมู่ที่ 4 ต.ควนศรี) บริเวณที่อยู่อาศัยมีความสะอาด เป็นระเบียบ มีการคัดแยกขยะในครัวเรือน ทำให้ลูกบ้านได้เห็นแบบอย่างที่ดี จึงได้ปฏิบัติตาม

2.2 ผู้บริหารท้องถิ่น (นายกเทศบาล ต. ควนศรี) ต้องการเห็นตำบลในความรับผิดชอบของตนมีความสะอาด สวยงาม เป็นระเบียบเรียบร้อย จึงมีนโยบายตำบลไร้ถังขยะ ประชาชน จึงเรียนรู้ในการแยกขยะ ก่อนทิ้ง และร่วมรับผลประโยชน์จากขยะ โดยการมีส่วนร่วม ตั้งแต่เริ่มต้น จากครัวเรือน สู่ชุมชน

2.3 สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญ โดยจัดกระบวนการอบรม การคัดแยกขยะ ทำให้ประชาชนเห็นปัญหาที่เกิดจากขยะ และการต่อยอด จากขยะ เช่น การจัดตั้งกองทุนขยะ เป็นต้น

2.4 สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ ได้บูรณาการงานประจำ ที่ต้องปฏิบัติตามภาระหน้าที่ตามที่มอบหมายและสนับสนุนให้อาสาสมัครสาธารณสุข (อ.ส.ม) เป็นแกนหลักในการดำเนินการ

2.5 สถานศึกษานำไปปรับใช้เป็นหลักสูตร เข้าร่วมโครงการ และบูรณาการเรื่องขยะสู่การเรียนการสอนได้อย่างหลากหลาย เช่น ธนาคารขยะโรงเรียน โรงเรียนปลอดโฟม

3) ความร่วมมือจากครัวเรือน ชุมชนต้นแบบ ซึ่งเห็นปัญหา และความสำคัญของการจัดการขยะ ยินดีเข้าร่วมโครงการ และปฏิบัติการนำร่องในกิจกรรมต่างๆ

4) การได้ประโยชน์จากการเข้าร่วมกิจกรรม ครัวเรือน ชุมชน ที่เข้าร่วมโครงการนอกจากจะช่วยทำให้ชุมชนสะอาดแล้ว ยังได้รับประโยชน์อื่น ๆ ที่เป็นแรงจูงใจ เช่น การมีรายได้จากการขายขยะ การได้ปุ๋ย ได้วัสดุ ของแจก รวมทั้งได้รับการยกย่องต่างๆ

กรณีที่ 3 การจัดการขยะ: อบต.บางวัน ตำบลไร่รถถัง

ที่มา: นโยบายไร่รถถัง

องค์การบริหารส่วนตำบลบางวัน เป็นองค์กรส่วนปกครองท้องถิ่นที่ตั้งอยู่ในตำบลบางวัน อำเภอ คุระบุรี จังหวัดพังงา ตำบลบางวันได้แก้ปัญหาขยะในพื้นที่ด้วยนโยบาย “ไร่รถถัง” และขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่อง โดยนายกทรงวุฒิ อินทรสวัสดิ์ และทีมงาน ทำให้ตำบลบางวันสามารถประหยัดค่าใช้จ่ายในการจัดการขยะ เพราะไม่ต้องซื้อถังขยะและรถเก็บขยะ ไม่ต้องจ้างพนักงานจัดเก็บขยะ ที่สำคัญคือสามารถลดปัญหาขยะ ลดโรคที่มีสาเหตุจากขยะ จากความสำเร็จดังกล่าว ตำบลบางวันจึงเป็นพื้นที่เรียนรู้ของท้องถิ่น ส่วนราชการ และองค์กรต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง

“ประชาชนแต่ละคนเป็นผู้สร้างขยะขึ้นมา คนที่จะแก้ปัญหานี้ได้ดีที่สุดคือผู้สร้างปัญหา จึงใช้วิธีเข้าไปพูดคุยชี้ชวนให้ชาวบ้านเห็นข้อมูล เห็นปัญหาบอกเขาไปตรง ๆ ว่า รถขยะราคา 3 ล้านบาทบาทถึงขยะ 2,000 กว่าใบ ผมซื้อให้ได้ คนเก็บขยะ 4 คนก็จ้างได้ ค่าใช้จ่ายรวมปีหนึ่ง 4-5 ล้าน แต่ถามว่าขยะที่เก็บมาจะเอาไปทิ้งที่ไหน ชาวเขาคิดง่าย ๆ ว่าคน 1 คน ทำให้เกิดขยะ 1 กิโลกรัม ประชากรเรามี 7,000 กว่าคน วันหนึ่งตำบลบางวันมีขยะ 7 ตัน ทำอย่างไรขยะจึงจะเหลือน้อยที่สุด”

การดำเนินนโยบายตำบลไร่รถถังเริ่มจากการอบรมแกนนำหมู่บ้านละ 50 คน เรื่องการคัดแยกขยะและการจัดการขยะเปียกเพื่อนำมาทำปุ๋ย และได้สนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ในการทำปุ๋ยให้แก่ประชาชนในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เหลือเพียงขยะพิษที่ประชาชนไม่สามารถจัดการได้เอง ส่วนใหญ่ คือ หลอดไฟ ถ่านไฟฉาย บรรจุภัณฑ์สารเคมี ฯลฯ ซึ่งทางองค์การบริหารส่วนตำบล ก็ได้จัดให้มีจุดรับขยะพิษตามหมู่บ้านต่าง ๆ เพื่อรวบรวมเก็บแล้วนำส่งให้องค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) จัดการต่อไป

ปัจจัยความสำเร็จ

เงื่อนไขของความสำเร็จ มีดังนี้

1) การสร้างความตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อขยะที่เกิดขึ้นแก่ประชาชนในพื้นที่ ผ่านเวทีการประชุมสภาองค์กรชุมชนตำบลเพื่อการขยายผลต่อไปในแต่ละหมู่บ้าน โดยการอบรม “คนต้นแบบของแต่ละหมู่บ้าน” ผ่านเวทีสภาองค์กรชุมชนตำบล รับสมัครครัวเรือนที่สมัครใจเข้าร่วมโครงการ และจัดอบรมกระบวนการคัดแยกขยะว่ามีประเภทและการใช้ประโยชน์จากขยะ เช่น ขยะรีไซเคิลคัดแยกให้ชาวบ้านนำไปขายหรือนำไปแลกของใช้ที่สหกรณ์ศูนย์บาท ส่วนขยะที่ย่อยสลายได้ เช่น เศษอาหารไว้ใช้ทำปุ๋ยหมักหรือนำไปเลี้ยงสัตว์ ขยะพิษก็มีโครงการขยะพิษแลกไข่ โดยทำตู้รับขยะพิษไว้ที่ศาลาในทุกหมู่บ้าน และด้วยกิจกรรมดังกล่าวที่สามารถทำให้ประหยัดงบประมาณทางองค์การบริหารส่วนตำบลจึงได้นำงบประมาณสนับสนุนในการจัดกิจกรรมให้แก่ชุมชน

2) การจัดกิจกรรม Big cleaning day ก่อนการประชุมประจำเดือนของแต่ละหมู่บ้าน ซึ่งเป็นการประชาสัมพันธ์โครงการจัดการขยะได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้ในวันดังกล่าวผู้นำชุมชนต่างร่วมมือกันลงมือลงแรงเก็บขยะ ทำความสะอาดถนน และสาธารณะสมบัติของชุมชน สร้างแรงกระเพื่อมให้ประชาชนตั้งใจจัดการขยะให้ดียิ่งขึ้น

3) การส่งเสริมให้ประชาชนลดการสร้างขยะ ด้วยนโยบาย No Foam โดยองค์การบริหารส่วนตำบลได้เชิญผู้รู้มาให้ความรู้เกี่ยวกับพิษภัยจากกล่องโฟมแก่ผู้ประกอบการในพื้นที่ และขอความร่วมมือจากร้านค้าในพื้นที่ลดการใช้บรรจุภัณฑ์ที่ทำจากโฟม หันมาใช้วัสดุจากธรรมชาติ รวมทั้งมีการจัดทำข้อตกลง กับหน่วยงานในท้องถิ่น คือ โรงเรียน 6 โรง วัด 6 แห่ง มัสยิด 4 แห่ง รพ.สพ. 3 แห่งและร้านค้าทั้งหมดในการงดใช้โฟม

4) จัดทำข้อบัญญัติท้องถิ่น เพื่อบังคับใช้เป็นกฎหมายของท้องถิ่น ซึ่งกำลังอยู่ในระหว่างการร่างเพื่อนำเข้าสู่สภาตำบลเพื่อลงมติประกาศใช้เป็นธรรมนูญของตำบลต่อไป

รูปธรรมความสำเร็จ

รูปธรรมความสำเร็จในการจัดการขยะที่ได้ผลดี คือ หมู่ 1 นายงยุทธ โดยดี ประธานสภา องค์การบริหารส่วนตำบลบางวัน เป็นหัวเรี่ยวแรงใหญ่อยู่ในพื้นที่ทำการรณรงค์ให้ชาวบ้านร่วมกันจัดการขยะ รักษาสิ่งแวดล้อมในชุมชนจนได้รับรางวัลบ้านสวยเมืองสุขระดับประเทศ นายงยุทธ โดยดี เล่าวิธีการทำงานว่า “เราเป็นแค่คนตั้งใจยกย่องคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ชี้ให้เห็นว่าสุดท้ายแล้วคนที่ได้รับ

ประโยชน์คือพวกเขา ผู้กระบวนการทำงานก็มาจากการร่วมมือร่วมใจของคนในชุมชน แต่การจะสร้างการมีส่วนร่วมจากประชาชนได้นั้นยอมรับว่าต้องทำตัวเป็นแบบอย่างให้เห็น แล้วค่อย ๆ ชี้ กชวนให้คนร่วมทำจนทุกวันนี้ นับว่าเกินจากเป้าหมายที่ตั้งไว้ในตอนแรกไปไกลมาก เพราะ “ยุทธศาสตร์ปิดหลุมขยะ” ในหมู่ 1 คือ กุศโลบายในการสร้างความตระหนักให้คนในชุมชนเห็นความสำคัญของการคัดแยกขยะเมื่อขยะเหลือน้อย หลุมขยะก็จะถูกปิดไปโดยอัตโนมัติ”

กรณีที่ 4: ตำบลพัฒนานวัตกรรมการจัดการขยะ

องค์การบริหารส่วนตำบลอ่าวนาง ตั้งอยู่ในเขตอำเภอเมืองจังหวัดกระบี่ มีพื้นที่ทั้งหมด 126 ตารางกิโลเมตร เป็นพื้นที่อยู่บนแผ่นดิน 50 ตารางกิโลเมตร และในทะเล 76 ตารางกิโลเมตร และเป็นชายฝั่งทะเลยาว 5 กิโลเมตร อ่าวนางเป็นแหล่งท่องเที่ยวยอดนิยมของทั้งชาวไทยและต่างชาติ แต่ละปีมีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาในพื้นที่จำนวนมาก ในปี 2559 มีจำนวนสูงถึง 1,739,571 คน สามารถทำรายได้ให้ จังหวัดกระบี่นับหมื่นล้านบาทต่อปี ส่วนในปี 2559 ประชากรบนเกาะพีพีมี จำนวน 1,649 คน 215 คริวเรือน ประชากรแฝงราว 3,000 คน มีโรงแรมจำนวน 79 แห่ง สถานประกอบการทัวร์ 15 แห่ง ร้านอาหาร/ภัตตาคาร 46 แห่ง ร้านดำน้ำ 6 แห่ง ร้านนวด 22 แห่ง ธนาคาร 3 แห่ง ตลาดสด 1 แห่ง พลาซ่า 1 แห่ง มินิมาร์ท 12 แห่ง โรงไฟฟ้า 1 แห่ง โรงพยาบาล/คลินิก 4 แห่ง ส่งผลให้ในช่วง

ฤดูท่องเที่ยวปริมาณขยะบนเกาะพีพีมีสูงถึง 25-30 ตันต่อวัน ส่วนในช่วงปกติจะมีปริมาณขยะเฉลี่ย 20-25 ตันต่อวัน นอกจากนี้การท่องเที่ยวแบบเช้าไป-เย็นกลับ (วันเดย์ทริป) เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ปริมาณขยะทะเลเพิ่มขึ้น เนื่องจากสิ่งของที่นักท่องเที่ยวซื้อจากเกาะพีพี บางก็ถูกทิ้งลงทะเลระหว่างทาง หรือทิ้งไว้ในจุดท่องเที่ยวอื่น ๆ ใกล้เคียง

จากการเป็นแหล่งท่องเที่ยวระดับโลก และเป็นแหล่งท่องเที่ยวยอดนิยมของชาวไทย ในตำบลอ่าวนางจึงมีสถานประกอบการทางการท่องเที่ยว เรือนำเที่ยวเป็นจำนวนมาก ซึ่งสถานการณ์ดังกล่าวทำให้ตำบลอ่าวนางประสบปัญหาหลายด้านโดยเฉพาะปัญหาขยะ และน้ำเสีย ทั้งบริเวณชายหาด และบนเกาะพีพี

องค์การบริหารส่วนตำบลอ่าวนางได้พยายามแก้ปัญหาขยะและน้ำเสียลงทะเล มีการจัดกิจกรรมรณรงค์ให้หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน สถานประกอบการ สถานศึกษา และประชาชนในพื้นที่จัดกิจกรรมลดขยะ คัดแยกขยะโดยผนวกกับกิจกรรม Big Cleaning Day อย่างต่อเนื่องทุกเดือน แต่ผลงานที่แตกต่างจากท้องถิ่นอื่นคือการพัฒนานวัตกรรมในการจัดการขยะ โดยในปี 2562 ได้ร่วมมือกับคณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ นำโดย ผศ.เวชสวรรค์ หล้ากาศ จัดทำโครงการถ่ายทอดเทคโนโลยีถนนรีไซเคิลจัดทำบล็อก ปูถนน โครงการดังกล่าวเป็นผลจากการวิจัยจนประสบความสำเร็จ และสามารถใช้ได้จริงมาแล้ว องค์การบริหารส่วนตำบลอ่าวนางเป็นพื้นที่ขยายผลเพื่อนำไปปรับใช้ลดปริมาณขยะพลาสติกในพื้นที่โดยมีวิธีการประยุกต์ใช้ของแต่ละนวัตกรรม

5. กอดบทเรียนการจัดการขยะ:

5.1 กอดบทเรียนจากรูปธรรมพื้นที่ต้นแบบ

จากบทเรียนในพื้นที่ทั้ง 4 กรณี สามารถสรุปประเด็นยุทธศาสตร์ การบรรลุเป้าหมาย ได้ดังนี้

5.1.1 ประเด็นยุทธศาสตร์สำคัญในการจัดการขยะของทั้ง 4 กรณี จำแนกเป็น 4 ด้าน ดังนี้

1) การลดปริมาณขยะด้วยการเพิ่มมูลค่า และเพิ่มการนำขยะมาใช้ประโยชน์ด้วยนวัตกรรมต่างๆ

2) การให้ครัวเรือน สถานประกอบการ หน่วยงาน และแหล่งผลิตขยะรับผิดชอบในการจัดการขยะที่ต้นทาง

3) การเพิ่มประสิทธิภาพกลไกจัดการขยะทุกระดับ และปรับเปลี่ยนบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจาก “ผู้กำจัดขยะเป็นผู้บริหารจัดการขยะโดยชุมชนเป็นศูนย์กลาง”

4) การสร้างแรงจูงใจทุกภาคส่วน มากกว่าการบังคับใช้กฎหมายและการสั่งการ

5.1.2 การบรรลุเป้าหมายดังกล่าวต้องบูรณาการงานจัดการใน 3 ด้าน คือ

1) การจัดการขยะต้นทางด้วยหลัก 3Rs: Reduce Reuse Recycle

2) การเพิ่มประสิทธิภาพ และประสิทธิผลระบบ กลไกจัดการขยะด้วยหลัก 5Ts ประกอบด้วย

2.1) Team หรือ ทีมงาน เป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งของความสำเร็จในการจัดการขยะ จากพื้นที่รูปธรรมต่างๆ พบว่างานที่เอื้อต่อความสำเร็จในการจัดการขยะ (รวมถึงงานอื่นๆ) มีคุณลักษณะ ดังนี้

- มีใจรัก มีจิตอาสา เห็นความสำคัญในงานจัดการขยะ (Heart) เป็นผู้ที่จัดการขยะเป็นกิจวัตร ความล้มเหลวในการจัดการขยะส่วนใหญ่มาจากการมอบภารกิจแก่ผู้ไม่มีตำแหน่งทางการปกครองหรือทางการบริหารโดยไม่ได้พิจารณาจากความสนใจ ความชอบความถนัดในงานที่มอบหมาย
- การถักทอ สอดประสานการปฏิบัติของบุคคล และภาคีต่างๆ (Harmony) แต่ละบุคคล กลุ่มองค์กร ช่วยกันดำเนินการในส่วนที่รับผิดชอบ จากการวางแผนร่วมกัน และปฏิบัติที่หนุนเสริมเกื้อกูลต่อกัน
- การทำงานโดยใช้ปัญญา (Head) ทำงานโดยมีข้อมูลประกอบ ตลอดจนค้นหาแนวทางวิธีการใหม่ที่เหมาะสมกับสถานการณ์และบริบทของพื้นที่

2.2) **Tactic & Treatment** ปัญหาที่แก้ยากที่สุดในการจัดการขยะของชุมชนคือการสร้างความร่วมมือจากประชาชนหน่วยงาน องค์กรในพื้นที่ โดยส่วนใหญ่มีทัศนคติว่า การจัดการขยะไม่ใช่หน้าที่ของตนเอง แต่เป็นความรับผิดชอบขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และประชาชนจำนวนหนึ่งจะตั้งคำถามว่า “ทำแล้วได้อะไร” ดังนั้น ทีมงาน หรือ กลไกที่รับผิดชอบการจัดการขยะจึงต้องหายุทธวิธีในการดึงประชาชนเข้าร่วมปฏิบัติการ ซึ่งยุทธวิธีที่ได้ผลมากคือการสร้างแรงจูงใจในรูปแบบต่างๆ ทั้งที่เป็น เงินได้ วัสดุ ของใช้ มาตรการด้านภาษีท้องถิ่น หรือ เกียรติยศ ชื่อเสียง ฯลฯ แต่ก็พร้อมจะใช้มาตรการทางกฎหมาย บังคับ ลงโทษ ในสถานการณ์ที่จำเป็น จากพื้นที่รูปธรรมพบว่าการใช้มาตรการเชิงบวก การสร้างแรงจูงใจได้ผลที่ยั่งยืนกว่าการใช้มาตรการทางกฎหมาย

2.3) **Tools** ในการสู้รบจำเป็นต้องมีอาวุธ ในการจัดการขยะก็ต้องมีเครื่องมือใช้ประกอบการปฏิบัติการ ซึ่งเครื่องมือหลักที่นิยมใช้ในการปฏิบัติการมี 2 ชนิด คือ

- กติกาชุมชน ข้อตกลงทางสังคม หรือธรรมนูญชุมชน เป็นข้อตกลงร่วมของประชาชนในพื้นที่ในการที่จะช่วยกันกระทำการใดๆ เพื่อการบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ ตัวอย่างเช่น

- การสื่อสารสาธารณะ จากพื้นที่รูปธรรมพบว่าอุปสรรคในการจัดการขยะคือทัศนคติที่ไม่ถูกต้อง การขาดความรู้ และทักษะในการจัดการขยะของประชาชนในพื้นที่ ในการจัดการขยะจึงต้องสร้างการรับรู้ การสร้างความเข้าใจ และสร้างแรงบันดาลใจแก่ประชาชน ซึ่งความสำเร็จจะต้องมีการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ โดยมีเนื้อหา ช่องทาง และรูปแบบสื่อสารที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย

2.4) **Technology** หรือนวัตกรรมในการจัดการขยะทั้งในด้านสิ่งประดิษฐ์ คิดค้นใหม่ หรือวิธีการจัดการใหม่ๆ เพราะในบางสถานการณ์ชุมชนจะประสบปัญหาที่ยากจะจัดการได้โดยใช้ความรู้เดิมๆ เนื่องจากขยะยุคใหม่ส่วนใหญ่เป็นขยะจากแปรรูปทางอุตสาหกรรม ขยะจากเทคโนโลยี ฯลฯ ดังนั้นจึงต้องมีการศึกษาค้นคว้า พัฒนานวัตกรรมที่เหมาะสมกับการจัดการขยะตามสภาพพื้นที่ ซึ่งจากการประมวลผลจากพื้นที่รูปธรรมมีนวัตกรรมการจัดการขยะที่น่าสนใจ ดังนี้

- การนำขยะพลาสติก โฟม แปรรูปเป็น ส่วนผสมในการเทพื้นถนน สนามกีฬาแทนยางมะตอย และการผสมทำอิฐตัวหนอน
- การเอาถุงพลาสติกอัดแน่นในขวดน้ำดื่มทำเป็นโต๊ะเก้าอี้ ด้วยเทคนิค ที่เรียกว่า “Eco- brick”
- การเอาถุงพลาสติกแปรรูปเป็นน้ำมันดีเซล และแปรรูปเป็นไม้เพื่อการก่อสร้าง
- การนำขวดมาบดผสมปูนทำถนนคอนกรีต

2.5) Time เป็นเรื่องของเวลาที่จะต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง และบางพื้นที่ต้องเหมาะกับฤดูกาล โดยเฉพาะขยะจากทะเล

5.1.3 การกำหนดมาตรการในการจัดการขยะจากนอกพื้นที่ ได้แก่ การจัดการขยะจากการท่องเที่ยว การจัดการขยะจากแรงงานข้ามชาติ และกลุ่มประชากรแฝง การป้องกันการนำเข้าขยะอิเล็กทรอนิกส์ และขยะพิษจากต่างประเทศ

5.2 ถอดบทเรียนการจัดการขยะโดยคณะกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตระดับอำเภอ

คณะกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตระดับอำเภอ หรือ “พชอ.” จัดตั้งตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการพัฒนาคุณภาพชีวิตระดับพื้นที่ พ.ศ.2561 เจตนาให้เกิดการขับเคลื่อนและพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในระดับพื้นที่ คณะกรรมการของแต่ละพชอ. มีจำนวน 21 ท่าน มาจาก 3 ภาคส่วน ประกอบด้วยภาคราชการ ภาคเอกชน และภาคประชาชน พชอ. แต่ละพื้นที่มีบริบทที่แตกต่างกัน มีวิธีการปฏิบัติในรายละเอียดต่างกัน และทุกแห่งอยู่ในช่วงของการเรียนรู้ ผลจากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ พบว่า การขับเคลื่อนการแก้ปัญหาขยะมีปัจจัยสนับสนุนในด้านต่างๆ ดังต่อไปนี้

5.2.1 ปัจจัยส่วนบุคคล เป็นปัจจัยเงื่อนไขการจากคณะกรรมการ พชอ.แต่ละภาคส่วน ประกอบด้วย 1) คณะกรรมการจากส่วนราชการ โดยเฉพาะบทบาทของประธาน (นายอำเภอ) และเลขานุการ (สาธารณสุขอำเภอ) ซึ่งพบว่า พชอ.ที่สามารถขับเคลื่อนการจัดการขยะได้ดี ประธานและกรรมการมีลักษณะ ดังนี้ เป็นแบบอย่างที่ดี ดำเนินการในเรื่องการจัดการขยะทั้งที่บ้าน ที่ทำงาน และเป็นวิทยากรแก่ชุมชน ท้องถิ่น มีความสามารถในการจัดประชุมอย่างสร้างสรรค์ เป็น “กระบวนการการประชุม” ใช้ พชอ. เป็นพื้นที่กลางในการปรึกษาหารือ สานพลังความร่วมมือในการขับเคลื่อนประเด็น หลีกเลี่ยงการใช้ที่ประชุม พชอ. เป็น “พื้นที่สั่งการ” แบบการประชุมหัวหน้าส่วนราชการ มีความสามารถในการใช้ “อำนาจอ่อน” ใช้ข้อมูล ความรู้ สัมพันธภาพ และการสร้างแรงจูงใจ มากกว่าการใช้ “อำนาจตามกฎหมาย” มีทักษะในการคิดเชิงยุทธศาสตร์ การคิดเชิงระบบ และใช้กระบวนการวิจัย การจัดการความรู้ มีการทำงานที่มุ่งความสำเร็จของพื้นที่มากกว่าการตอบตัวชี้วัดของส่วนราชการ 2) บทบาทของคณะกรรมการที่มาจากภาคเอกชน และคณะกรรมการที่มาจากภาคประชาชน เจตนารมณ์หลักของ พชอ. คือการมีส่วนร่วม ในลักษณะของ ผู้นำและเจ้าของร่วมกัน ซึ่งหาก พชอ.ใดที่คณะกรรมการจากภาคเอกชนและภาคประชาชนเข้าใจในเจตนารมณ์ดังกล่าว และมีศักยภาพในการร่วมรับผิดชอบ การดำเนินงานของ พชอ. จะมีผลผลิตภาพเพิ่มขึ้น ซึ่งมีตัวอย่างที่ภาคเอกชนใน พชอ.หลังสวน (คุณพงษ์ศักดิ์ ฉิ่งสุวรรณโรจน์) ที่มีบทบาทในการพัฒนาโรงพยาบาล

หลังสวน เป็นแกนนำในการพัฒนาห้องน้ำ ห้องสุขาของในโรงเรียน ในเขตพื้นที่ให้มีความสะอาด ถูกต้องตามหลักระดับสากล ในขณะที่ พชอ.เมืองพังงาที่มีอดีตประธานหอการค้าจังหวัด และสมาชิกสภา จังหวัดฯ ร่วมเป็นคณะกรรมการ ได้มีบทบาทสำคัญในการร่วมคิด และร่วมรับผิดชอบทำกิจกรรมแก้ปัญหาขยะทั้งในระดับอำเภอ และระดับ จังหวัดจนปรากฏผลที่เป็นรูปธรรม

5.2.2 ปัจจัยเชิงระบบ การจัดการขยะ และสุขภาพที่มีประสิทธิภาพ และบรรลุผลต้องคิดและดำเนินการเชิงระบบ ซึ่งกระบวนการดังกล่าวยังเป็นจุดอ่อนสำคัญในการดำเนินงานของ พชอ.ส่วนใหญ่ ที่ให้ความสำคัญกับการทำกิจกรรมโดยขาดการมอง อย่างเป็นองค์รวม ในขณะที่ พชอ.ที่มีประสิทธิภาพจะมีการดำเนินงาน ที่มีลักษณะดังนี้ 1) มีการกำหนดเป้าหมายและคิดเชิงยุทธศาสตร์ อย่างเป็นระบบ 2) มีการใช้ข้อมูล ความรู้ และนวัตกรรมในการ แก้ปัญหา 3) มีกลไกในการสานพลังภาคี โดยเฉพาะวงประชุมที่ ให้ผู้บริหารและผู้รับผิดชอบจากทุกท้องถิ่นได้หารือ มีส่วนร่วมในการ ตัดสินใจ 4) การวางบทบาทของกลไก พชอ.กลาง ในการประสาน ความร่วมมือ ติดตาม หนุนเสริม เพิ่มพลังท้องถิ่นและชุมชน และ 5) การประชุมอย่างสร้างสรรค์อย่างสม่ำเสมอ

6. การจัดการสานพลังก้าวข้ามข้อจำกัด เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการจัดการขยะ

การจัดการขยะตามแนวทางข้างต้นให้มีประสิทธิผล ต้องสร้าง เอกภาพในการทำงานร่วมกันของภาคีที่เกี่ยวข้องในการจัดการขยะ ทั้งภาคีภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาควิชาการ องค์กรเอกชน องค์กรชุมชน ฯลฯ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า “ไม่มีใคร หน่วยงานใดที่ไม่ เกี่ยวข้องกับการจัดการขยะ หากแต่ความเกี่ยวข้องจะมีระดับที่แตกต่าง กัน” ดังนั้นการจัดการเพื่อก้าวข้ามข้อจำกัดในระดับต่างๆ จึงควร พิจารณาจากปัจจัยประกอบสำคัญ ดังนี้ 1) ระดับความเกี่ยวข้อง 2) ระดับศักยภาพ 3) ระดับบทบาท อิทธิพลต่อการดำเนินงาน 4) ระดับความพร้อม ความสามารถในการสนับสนุน ระดับตามข้อ 1-4 อาจผันแปรตามระดับพื้นที่ดำเนินการ ซึ่งมีหลายระดับ ได้แก่ ระดับ การสานพลังเชิงนโยบาย เป็นบทบาทของภาคีระดับชาติ และระดับ เขตพื้นที่ ระดับการประสาน หนุนเสริมการปฏิบัติ เป็นบทบาทของภาคี ระดับจังหวัด อำเภอ และระดับพื้นที่ปฏิบัติการ เป็นบทบาทของ ท้องถิ่น ท้องที่ ส่วนราชการระดับตำบล และภาคประชาชน จากแนวคิด เบื้องต้น การก้าวข้ามข้อจำกัดจึงควรดำเนินการดังนี้

- 6.1 Mapping ภาคิที่เก็วข้อง ซึ่งประกอบดว้ย
- 1) ภาคิครือข่ยภคิรชกร
 - 2) ภาคิครือข่ยท่องถึน องค้กรในชุมชน และภคิประชาสังคม
 - 3) ภาคิครือข่ยภคิเอกชน และวิชกร
- 6.2 ก้หนดระดับควมเก็วข้องของภคิ เช่น ระดับเชิงนโยบาย ระดับหนุนเสริม หรือระดับพื้นที่ปฏิบัติการ
- 6.3 วิเคราะห้ระดับอิทธิพลของแต่ละภคิที่ส่งผลต่อควมสำเร็จ
- 6.4 ประสานภคิที่มีบทบาทล้าคัญเพื่อปรึกษาหารือ ก้หนดเป้าหมาย และยุทธศาสตร์กรขับเคลื่อนงานร่วมนกัน
- 6.5 สร้างกลไกในการก้กับ ติดตาม หนุนเสริม จัดกรควมรู้ และการสื่อสารทั้งภายในและการสื่อสารเพื่อกรขยายผล
- ขยะเป็นประเด็นที่เก็วข้องกับทุกคน ทุกภคิส่วน กรบริหาร จัดกร และแก้ปัญหขยะจึงต้องมีการบูรณากรสานพลังก้วข้วมข้อจ้กัดต้งๆ ตามข้อเสนอเชิงนโยบายต่อไป

7. ข้อเสนอเชิงนโยบาย

7.1 ร่วมปรับพฤติกรรมครัวเรือน ชุมชน สถาน-ประกอบการ หน่วยงาน ด้วยการสร้างแรงจูงใจในการจัดการขยะ ตั้งแต่ต้นทาง ดังนี้

7.1.1 องค้กรปกครองส่วนท้องถิ่นออกข้อบัญญัติสนับสนุนการจัดการขยะต้นทางด้ยมาตรการทางภคิ การให้สวัสดิการ ตลอดจนกรยกย่อง หรือกรจูงใจอื่น ๆ ในรูปแบบที่เหมาะสมกับบริบทของท้องถิ่น

7.1.2 กรมส่งเสริมกรปกครองท้องถิ่นทบทวนคู่มือปฏิบัติงานด้นกรจัดการขยะมูลฝอยในเขตพื้นที่องค้กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เน้นกรจัดการขยะที่ปลายทง เป็นการให้ควมล้าคัญกับกรจัดการขยะต้นทง และก้หนดให้ควมสามารถในการลดขยะเป็นตัวชี้วัดในการประเมินเพื่อให้รางวัลแก่ผู้บริหารท้องถิ่น และพนักงานในองค้กร

7.1.3 คณะกรรมากรสิ่งแวดล้อมแห่งชาติออกระเบียบกรใช้งัเงินกองทุนสิ่งแวดล้อมในการอุดหนุนครัวเรือน ชุมชน องค้กร หน่วยงาน และท้องถิ่นเพื่อเพิ่มแรงจูงใจในการจัดการขยะต้นทง

7.1.4 กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์และนวัตกรรม ร่วมกับชุมชน ท้องถิ่น สถานประกอบการ ในการคิดค้น วิจัย สร้างนวัตกรรมในการเพิ่มมูลค่าขยะ

7.1.5 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์สนับสนุน ส่งเสริม กลุ่มเกษตรกรในการนำขยะอินทรีย์ไปใช้ประโยชน์ทางการเกษตร เพิ่มขึ้น โดยการบูรณาการงานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และ หน่วยงานอื่น ๆ

7.1.6 กระทรวงอุตสาหกรรมส่งเสริมกิจการที่นำขยะไปใช้ ประโยชน์ด้วยมาตรการด้านสิทธิประโยชน์และการจูงใจต่าง ๆ

7.1.7 กระทรวงสาธารณสุขกำหนดให้การจัดการขยะ ต้นทางที่ครัวเรือน ชุมชน เป็นรางวัลให้ อสม.ดีเด่นเพิ่มอีก 1 ด้าน และใช้การจัดการขยะที่หน่วยงานเป็นตัวชี้วัดในการประเมินคุณภาพ ของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.)

7.1.8 คณะสงฆ์และคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด ส่งเสริมการนำหลักศาสนามาประยุกต์ใช้ในการจัดการขยะต้นทาง ทั้งในด้านการนำหลักคำสอนสู่การปฏิบัติ การสนับสนุนพื้นที่เพื่อการ เรียนรู้ และการปฏิบัติเป็นแบบอย่าง

7.1.9 องค์กรจิตอาสา องค์กรสาธารณประโยชน์ และ องค์กรภาคประชาสังคม เพิ่มกิจกรรมการใช้มาตรการทางการตลาด และการประกอบธุรกิจเพื่อสังคม เป็นกลไกในการเพิ่มมูลค่าขยะจาก ครัวเรือน และสร้างนวัตกรรมทางสังคมในการจัดการขยะ เช่น การแปลงขยะเป็นสวัสดิการ แปลงกองขยะเป็นกองทุน เป็นต้น

7.1.10 องค์กรสื่อเพิ่มการสื่อสาร และช่องทางในการ ให้ความรู้ เสริมความเข้าใจ และสร้างจิตสำนึกประชาชน ชุมชน ในการ จัดการขยะ ตลอดจนเฝ้าระวังปัญหา รายงานผลกระทบจากขยะ อย่างต่อเนื่อง

7.2 เพิ่มประสิทธิภาพระบบ กลไกการจัดการขยะ ที่มีพื้นที่เป็นศูนย์กลาง ดังนี้

7.2.1 เพิ่มประสิทธิภาพการทำงานของคณะกรรมการ พัฒนาคุณภาพชีวิตระดับอำเภอ (พชอ.)

ก. ด้านที่มา และการพัฒนาศักยภาพคณะกรรมการ พชอ.

1) การแต่งตั้งผู้แทนภาคประชาชนใน พชอ. ควรผ่าน กระบวนการเลือกสรร และเสนอบุคคลที่เหมาะสมจากกลุ่มประชาชน หรือองค์กรชุมชน

2) กระทรวงสาธารณสุขและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง พัฒนาศักยภาพกรรมการภาคเอกชน และภาคประชาชนในการทำ หน้าที่ใน พชอ. อย่างต่อเนื่อง

ข. ด้านการดำเนินงานของ พชอ.

1) ทุก พชอ. มีการประชุมคณะกรรมการอย่างสม่ำเสมอ โดยอาจมีการประชุมสัญจรตามความเหมาะสม

2) ทุก พชอ. ขับเคลื่อนนโยบายด้านการจัดการขยะให้เห็นผลเป็นรูปธรรม โดยจัดทำแผนปฏิบัติการและระบบในการหนุนเสริมที่ชัดเจน

3) ดำเนินงานที่ยึดโยงกับประชาชน โดยการหนุนเสริมพื้นที่ ชุมชน องค์กรที่ดำเนินการด้านการจัดการขยะต้นทาง

4) ดำเนินงานให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของการจัดตั้ง พชอ. โดยเฉพาะด้านการมีส่วนร่วม ผู้นำร่วม และเจ้าของร่วม

7.2.2 เพิ่มประสิทธิภาพคณะทำงานระดับตำบล หมู่บ้าน ดังนี้

1) พชอ. ร่วมกับ สปสช. เพิ่มประสิทธิภาพองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น คณะกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตระดับตำบล (พชต.) และคณะกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตระดับหมู่บ้าน (พชม.) โดยการหนุนเสริมการดำเนินงานและการพัฒนาศักยภาพในการจัดทำข้อเสนอโครงการของการสนับสนุนด้านการเงินจากกองทุนหลักประกันสุขภาพในพื้นที่

2) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกท้องถิ่นพิจารณาเสริมศักยภาพอาสาสมัครท้องถิ่นพิทักษ์โลก (อถล.) ให้เป็นพลังในการจัดการขยะและสิ่งแวดล้อม และสนับสนุนชุมชนในการจัดทำข้อตกลงทางสังคม กติกาชุมชน ให้เป็นเครื่องมือในการจัดการขยะและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่

7.3 การกำหนดมาตรการในการจัดการขยะจากนอกพื้นที่ ดังนี้

7.3.1 เพิ่มประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพการจัดการขยะจากการท่องเที่ยว ดังนี้

1) กรมอุทยานแห่งชาติเข็งหวดในการห้ามนำวัตถุที่สร้างขยะ และมลพิษเข้าไปในแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่รับผิดชอบ

2) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีการท่องเที่ยวทางเรือตั้งจุดสกัดบริเวณท่าเรือ ทำการตรวจสอบ และห้ามนำวัตถุที่จะสร้างปัญหาขยะลงเรือ

3) องค์กร สมาคมผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยว ผู้นำเที่ยว เรือนำเที่ยว วางมาตรการร่วมกันในการป้องกันและแก้ปัญหาขยะ

4) กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งสนับสนุนสร้างแรงจูงใจการดำน้ำเพื่อการอนุรักษ์ การดำน้ำเพื่อเก็บขยะในทะเล

5) สมาคมการท่องเที่ยวโดยชุมชนร่วมกับเครือข่ายชุมชนการท่องเที่ยวกำหนดแนวปฏิบัติในการจัดการขยะในพื้นที่ท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่

7.3.2 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นออกข้อบัญญัติ วางแนวปฏิบัติการจัดการขยะในชุมชนซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของกลุ่มประชากรแฝงหรือแรงงานข้ามชาติ

7.3.3 รัฐบาลโดยกรมควบคุมมลพิษออกนโยบายในการห้ามนำเข้าขยะอิเล็กทรอนิกส์ และขยะพิษจากต่างประเทศเข้ามาแยกชิ้นส่วน หรือกำจัดในประเทศไทย

ข้อเสนอเร่งด่วน “สานพลังทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในการแก้ปัญหาขยะเปลือกทุเรียน และปัญหาขยะเปลือกมะพร้าวอ่อนในพื้นที่ท่องเที่ยวโดยเฉพาะพื้นที่เกาะ”

เอกสารอ้างอิง

เวชสวรรค์ หล้าภาค **คู่มือองค์ความรู้โครงการถ่ายทอดเทคโนโลยีสืบลิ้ง**

ปลูณนรีไซเคิล สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.), 2562.

สุวัฒน์ คงแป้น **นโยบายไร้รถถังที่บางวัน** สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน นำเสนอใน www.codi.or.th เมื่อวันที่ 29 มกราคม 2562.

<https://www.creativemove.com> สืบค้นเมื่อ 9 มิถุนายน 2562.

<https://www.trueplookpanya.com>) สืบค้นเมื่อ 9 มิถุนายน 2562.

สานพลังก้าวข้ามขีดจำกัด... การลดความเสี่ยงภัยพิบัติ กับการบริหารจัดการน้ำ

เขียนโดย
ไมตรี จงไกรจักร์ และคณะ

สารบัญ

1. สถานการณ์และความเป็นมา	98
2. ถอดบทเรียนการบริหารจัดการภัยพิบัติ	101
3. รูปแบบการบริหารจัดการภัยพิบัติ “การจัดการน้ำด้วยฝายมีชีวิต”	104
4. ศักยภาพและการขยายเครือข่าย	107
5. ข้อเสนอเชิงนโยบาย	116

1. สถานการณ์และความเป็นมา

สถานการณ์ภัยพิบัติในประเทศไทยมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นและรุนแรงมากขึ้น จากข้อมูลการรวบรวมสถิติการเกิดภัยพิบัติของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) (2560) ระหว่างปี 2531-2555 พบว่าในประเทศไทยมีรายงานภัยพิบัติที่พบจำนวน 8 สภาวะภัย ได้แก่ อุทกภัย สึนามิ ดินโคลนถล่ม วาตภัย อัคคีภัย ภัยแล้ง ภัยคมนาคม และภัยจากไฟฟ้า

สภาวะภัยที่ส่งผลกระทบต่อให้เกิดความเสียหายทางเศรษฐกิจในประเทศไทยในระยะ 20 ปีที่ผ่านมา สรุปได้ดังต่อไปนี้

ตาราง 1 มูลค่าความเสียหายทางเศรษฐกิจ จากสภาวะภัยที่เกิดขึ้นระหว่างปี 2531-2555

สภาวะภัย	มูลค่าความเสียหายทางเศรษฐกิจ (หน่วย : ล้านล้านบาท)	ความถี่ (หน่วย : ครั้ง)
อุทกภัย	12.5	40,000
อัคคีภัย	2.4	46,986
ภัยแล้ง	1.3	ไม่มีข้อมูล
วาตภัย	5 แสนล้านบาท	36,025

ที่มา : กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย (2555)

สภาวะภัยที่ส่งผลให้เกิดความเสียหายทางเศรษฐกิจสูงสุดลำดับที่ 1 ในช่วงระยะ 20 ปีที่ผ่านมา คือ อุทกภัย ผลกระทบความเสียหายมีมูลค่า 12.5 ล้านล้านบาท มีความถี่ของการเกิดขึ้นจำนวน 40,000 ครั้ง รองลงมา คือ อัคคีภัย สร้างมูลค่าความเสียหาย 2.4 ล้านล้านบาท มีความถี่จำนวน 46,986 ครั้ง ส่วนลำดับที่ 3 คือ ภัยแล้ง ส่งผลให้เกิดมูลค่าความเสียหายทางเศรษฐกิจ 1.3 ล้านล้านบาท และวาตภัย เกิดขึ้น 36,024 ครั้ง มูลค่าความเสียหายกว่า 5 แสนล้านบาท สภาวะภัยที่เกิดขึ้นในประเทศไทยลำดับต้น ๆ ทั้ง 4 สภาวะภัยที่กล่าวมา ล้วนมีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศโลก จึงส่งผลให้เกิดการแปรปรวนของอากาศ มีรอบระยะเวลาการเกิดมีความถี่ลดลงและเกิดถี่มากขึ้น

สำหรับพื้นที่ภาคใต้ของประเทศไทย ด้วยลักษณะทางภูมิประเทศที่ชันขาดด้วยชายฝั่งทะเลทั้งสองด้าน ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุม ลมประจำปี และอิทธิพลจากปรากฏการณ์เอลนีโญ ลานีญา ดังนั้นสภาวะภัยที่เกิดขึ้นในภูมิภาคนี้จึง ได้แก่ อุทกภัย ภัยแล้งและวาตภัย การเตรียมความพร้อมเพื่อรับมือสภาวะภัยจากสภาพอากาศจึงเป็นสิ่งที่สำคัญในลำดับต้น ๆ ดังนั้นการบริหารจัดการภัยพิบัติในมิติอุทกภัยและภัยแล้งในพื้นที่ภาคใต้จึงเป็นสิ่งจำเป็น และควรนำไปสู่ความร่วมมือในการบริหารจัดการน้ำอย่างเป็นระบบในทุกภาคส่วน

การบริหารจัดการภัยพิบัติน้ำในพื้นที่ภาคใต้ พบว่าปัจจุบันการมีส่วนร่วมของประชาชนอยู่ในระดับต่ำ ตลอดจนยังไม่สามารถดำเนินการได้อย่างเต็มศักยภาพ ถึงแม้ว่าจะมีความพยายามในการบริหารจัดการ โดยมีพระราชบัญญัติทรัพยากรน้ำ พ.ศ.2561 สำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติ (สทนช.) รองรับการทำงาน และเนื่องจากยังเป็นระยะเริ่มต้น อีกทั้งขาดการมีส่วนร่วมจากภาคประชาชน รวมถึงขาดข้อมูลสถานการณ์ปัญหาพื้นที่อย่างแท้จริง ขาดการถอดบทเรียนและการสร้างชุดความรู้จากบทเรียนด้านภัยพิบัติ

2. ถอดบทเรียนการบริหารจัดการภัยพิบัติ

2.1 ถอดบทเรียนจากกรณีภัยพิบัติป่าบึก อ.ปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช

ประเด็นความเสี่ยงจากภัยพิบัติน้ำ มีการจัดประชุมเพื่อถอดบทเรียนจากกรณีพายุป่าบึก อ.ปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 26 ก.พ.2562 โดยมี ประเด็นสำคัญ ดังนี้

1) การสื่อสารเพื่อการเตือนภัย กรณีวาตภัยป่าบึก นครศรีธรรมราช คือ กลไกการสื่อสารและอพยพคนออกจากพื้นที่ทันต่อสถานการณ์ มีการเตรียมตัว ป้องกัน ของประชาชนและชุมชน ประกอบกับมีการจัดระบบชุมชนเพื่อเตรียมพร้อมรับมือภัยพิบัติร่วมด้วยมาก่อน

2) ศูนย์อพยพผู้ประสบภัย จากกรณีศึกษาวาตภัยป่าบึก พบว่า มีข้อผิดพลาดหลายประการ เช่น ศูนย์อพยพไม่ปลอดภัยจากพายุ

3) แนวทางการฟื้นฟูยังไม่เชื่อมต่อกับข้อมูลกับชุมชน ทำให้เกิดขบวนการฟื้นฟูเป็น 2 แนวทางคือ แนวทางซ่อมสร้างบ้านของรัฐ และแนวทางซ่อมสร้างบ้านโดยความร่วมมือของผู้ประสบภัยขึ้น

2.2 เวทีการศึกษา พรบ.น้ำแห่งชาติ

เวทีการศึกษา พรบ.น้ำแห่งชาติ จัดขึ้น เมื่อวันที่ 1 มิถุนายน 2562 ณ ศูนย์วัฒนธรรมเมืองนครศรีธรรมราช โดยมีเครือข่ายฝ่ายมีชีวิต เครือข่ายผู้ได้รับผลกระทบจากคลองผันน้ำเมืองนคร เครือข่ายประตูด่านน้ำปากประ พัทลุง เครือข่ายภัยพิบัติชุมชนภาคใต้ เครือข่ายปกป้อง ดิน น้ำ ป่า ภาคใต้ รวมกว่า 100 คน ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้และจัดทำข้อมูลฝั่งน้ำของพื้นที่ ซึ่งประชาชนในพื้นที่ร่วมกันเขียนขึ้นมา และถกเถียงถึงข้อจำกัด แลกเปลี่ยน และผลกระทบของประชาชน ในการบริหารจัดการน้ำชุมชน หลังมี พ.ร.บ. ทรัพยากรน้ำแห่งชาติ พ.ศ.2561 ขึ้น พร้อมกับมีข้อเสนอจากที่ประชุม ให้มีการทบทวน พรบ.น้ำ

เวทีประชาคมเข้าใจผลกระทบจากโครงการคลองผันน้ำเมืองนครศรีธรรมราช วันที่ 11 มิถุนายน 2562 ณ ตำบลไชยมนตรี อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช เน้นให้ข้อมูลความเป็นมาของโครงการ ก่อเกิดมาตั้งแต่ ปี 2532 เอมาทบทวนใหม่ โดยยังไม่การศึกษาผลกระทบต่อประชาชนที่สอดคล้องกับวิถีวัฒนธรรมในปัจจุบัน ซึ่งมีเป้าหมายในการแก้ปัญหาหน้าท่วมเมืองนครฯ พร้อมกับข้อมูลโครงการที่จะส่งผลกระทบต่อพื้นที่ จึงมีการวางแผนการขับเคลื่อน เพื่อให้ชะลอโครงการ และศึกษาผลกระทบต่อวิถีชีวิตประชาชน หรือสร้างทางเลือกใหม่ที่เกิดกับประชาชนทุกฝ่ายอย่างแท้จริง

2.3 จัดการสัมมนาเวทีลดความเสี่ยงภัย

จากการจัดการสัมมนาเวทีลดความเสี่ยงภัย โดยการจัดการน้ำอย่างเป็นระบบ ณ โรงแรมเอบีน่าเฮา จังหวัดกรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 5-6 มิถุนายน 2562 ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ร่วมกันของเครือข่ายชุมชนจัดการภัยพิบัติ เครือข่ายการจัดการน้ำ เครือข่ายฝ่ายมีชีวิตจังหวัดนครศรีธรรมราช จ.ชัยภูมิ อ.แม่สอด จ.ตาก เครือข่ายภัยพิบัติ (จังหวัดภูเก็ต พังงา สงขลา นครศรีธรรมราช ปทุมธานี สมุทรสาคร (อ่าวต๋ว กอ) เครือข่ายชุมชนเพื่อการปฏิรูปสังคมและการเมือง จ.อุบลราชธานี เครือข่ายชุมชน จ.อุตรดิตถ์ เครือข่ายชุมชนเตรียมความพร้อมแผ่นดินไหว จังหวัดเชียงราย ร่วมด้วยหน่วยงานองค์กรปกครองท้องถิ่น มูลนิธิชุมชนไท ผู้แทนกรมอุตุนิยามวิทยา จ.สงขลา ผู้แทนกรมทรัพยากรน้ำ สงขลา

3. รูปธรรมการบริหารจัดการภัยพิบัติ “การจัดการน้ำด้วยฝายมีชีวิต”

3.1 รูปธรรมด้านเครือข่าย: การจัดการน้ำด้วยฝายมีชีวิต

รูปธรรมการจัดการน้ำด้วยฝายมีชีวิต คือ การจัดการภัยพิบัติเพื่อลดความเสี่ยงภัย ลดผลกระทบจากน้ำท่วมและภัยแล้งได้ ที่ผ่านมามีเครือข่ายฝายมีชีวิต ได้ดำเนินการไปแล้ว 812 ฝาย ครอบคลุม 45 จังหวัด ซึ่งทำให้ชุมชน และสังคมเกิดการเปลี่ยนแนวคิดในการพัฒนา เกิดการปรับเปลี่ยนระบบนิเวศน์ท้องถิ่นอย่างยั่งยืน เกิดปริมาณน้ำเพียงพอเพื่ออุปโภคและบริโภคตลอดปี เกิดเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง เกิดความปรองดองสมานฉันท์ ซึ่งมีหลักฐานงานวิจัย งานวิชาการ และเป็นนโยบายของรัฐบาลที่ผ่านมาแล้ว

3.2 รูปธรรมด้านการสื่อสารเพื่อการเตือนภัย: ภาคใต้

เครือข่ายภัยพิบัติชุมชนในพื้นที่ภาคใต้ ดำเนินการในพื้นที่อำเภอชะอวด อำเภอเชียรใหญ่ ตำบลท่าหิน อำเภอสะทิงพระ จังหวัดสงขลา ได้ร่วมมือกับศูนย์อุตุนิยมวิทยาภาคใต้ฝั่งตะวันออก ร่วมกันพัฒนาระบบการสื่อสารเพื่อการเตือนภัยในรูปแบบสังคมออนไลน์ผ่านแอปพลิเคชัน “ไลน์ Line” วัตถุประสงค์เพื่อเป็นกลุ่มการสื่อสารเพื่อการเตือนภัย และมีการจัดกระบวนการอบรม รวมถึงการอ่านพยากรณ์อากาศร่วมกัน การรายงานพยากรณ์อากาศจากพื้นที่ และประมวลผลส่งคืนชุมชนอย่างการมีส่วนร่วม โดยมีการนำไปใช้ในกรณีการเตือนภัยพายุที่ผ่านมา การสื่อสารเพื่อการเตือนภัยพายุจึงเป็นส่วนหนึ่งในการลดความสูญเสียจากเหตุการณ์ได้

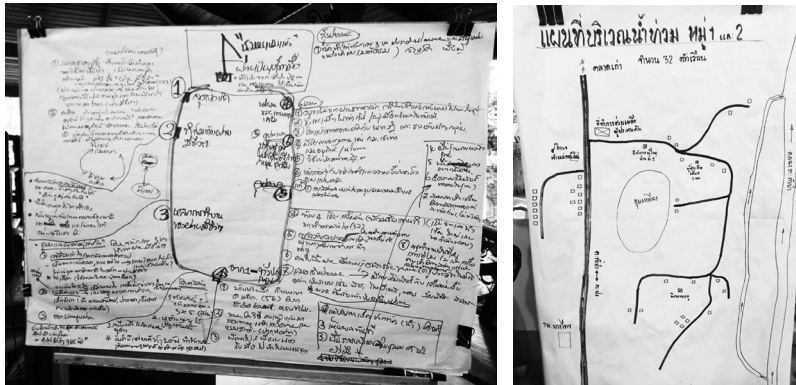
3.3 รูปธรรมด้านการบริหารจัดการน้ำ: คลองท่าดี บ้านคีรีวงศ์ ตำบลไชยมนตรี และบ้านคลองสังข์ อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช

การบริหารจัดการน้ำคลองท่าดี บ้านคีรีวงศ์ ตำบลไชยมนตรี และบ้านคลองสังข์ อำเภอปากพนัง ได้ร่วมกันจัดทำผังน้ำจังหวัดนครศรีธรรมราชโดยชุมชนขึ้นมา เพื่อให้เห็นต้นทุนน้ำ การจัดการน้ำ การกำหนดจุดเพื่อการแก้ปัญหาด้วยฝายมีชีวิต แผนที่ผลกระทบต่อชุมชนริมน้ำ และแนวนโยบายที่อาจส่งผลกระทบต่อชุมชนริมน้ำ ด้วยโครงการคลองผันน้ำเมืองนครศรีธรรมราช

3.4 ธุรกรรมด้านแผนงานชุมชน เครือข่ายและขยายพื้นที่

ปัจจุบันการดำเนินงานเรื่อง “ฝายมีชีวิต” เกิดขึ้นที่จังหวัดชัยภูมิ นครศรีธรรมราช แม่สรวย จังหวัดเชียงราย ส่วนด้านการบริหารจัดการน้ำ การเตรียมพร้อมรับมือภัยพิบัติชุมชนนอกกันกันน้ำจังหวัดปทุมธานี และมีรูปแบบการบริหารจัดการภัยพิบัติ “คูสว่างโมเดล” จังหวัดอุบลราชธานี วิศวกรรมกรมการซ่อมสร้างจังหวัดเชียงราย

สำหรับในพื้นที่ภาคใต้ มีการเฝ้าระวังน้ำและสภาวะภูมิอากาศร่วมกับกรมอุตุนิยมวิทยาของตำบลท่าหิน จังหวัดสงขลา และโมเดลการจัดการแผนตัวเองค้ำเนินถึงบทเรียนภูมิปัญญา การทำข้อตกลงร่วมกันของชุมชน และการใช้ข้อมูลอุตุนิยมวิทยาที่ ตำบลท่าหิน ตำบลพะตง วัตถุประสงค์ใหญ่ใน จังหวัดสงขลา

4. ศักยภาพและการขยายเครือข่าย

เครือข่ายที่ดำเนินการด้านบริหารจัดการด้านภัยพิบัติในพื้นที่ภาคใต้ มีดังนี้

- 4.1 เครือข่ายฝายมีชีวิต
- 4.2 เครือข่ายผู้ได้รับผลกระทบจากคลองผันน้ำเมืองนครศรีธรรมราช
- 4.3 เครือข่ายประตูผันน้ำปากประ จังหวัดพัทลุง
- 4.5 เครือข่ายภัยพิบัติชุมชนภาคใต้
- 4.6 เครือข่ายปกป้อง ดิน น้ำ ป่า ภาคใต้ รวมกว่า 100 คน

ความร่วมมือของเครือข่ายการจัดการภัยพิบัติเป็นข้อที่ 1 ของเป้าประสงค์ 3 ปี (พ.ศ.2562-2564) โดยมีเป้าหมายเพื่อให้เกิดความร่วมมือของเครือข่ายในการจัดการภัยพิบัติและลดความเสี่ยงและสร้างความปลอดภัยของชุมชนอย่างยั่งยืน ผลการขับเคลื่อนในปัจจุบันพบว่าเกิดการเชื่อมร้อยเครือข่ายภัยพิบัติภาคใต้และภาคอื่น ๆ ข้ามประเภทภัยต่างๆ เป็นเครือข่ายภัยพิบัติชุมชนมากขึ้น มีการเพิ่มพื้นที่ขยายชุมชนการจัดการภัยพิบัติครอบคลุมทุกภัยพิบัติขึ้น ทั้ง 13 จังหวัด ยังคงต้องไปขับเคลื่อนในจังหวัดนราธิวาส และมีคณะกรรมการปฏิรูปกฎหมาย รับผิดชอบปรับปรุงกฎหมาย มีองค์กรชุมชนต้นแบบในทุกจังหวัดอย่างน้อย 2 ชุมชน ยกเว้นจังหวัดนราธิวาส ดังแสดงในตาราง 2

ตาราง 2 ผลการขับเคลื่อนเครือข่าย และการขยายเครือข่ายการจัดการภัยพิบัติ

เป้าประสงค์ 3 ปี (2562-2564)	ผลการขับเคลื่อน
1. เกิดความร่วมมือของเครือข่ายการจัดการภัยพิบัติในการลดความเสี่ยงและสร้างความปลอดภัยของชุมชนอย่างยั่งยืน	- เกิดการเชื่อมโยงเครือข่ายภัยพิบัติภาคใต้และภาคอื่น ๆ ข้ามประเภทภัยต่างๆ เป็นเครือข่ายภัยพิบัติชุมชนมากขึ้น
2. เกิดระบบการจัดการภัยพิบัติ และการสร้างความปลอดภัยในชุมชน	- เพิ่มพื้นที่ขยายชุมชนการจัดการภัยพิบัติครอบคลุมทุกภัยพิบัติขึ้น ทั้ง 13 จังหวัด ยังคงต้องไปขยายต่อไป จ.นราธิวาส
3. เกิดกระบวนการปรับปรุงพระราชบัญญัติป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย พ.ศ.2550 ให้สอดคล้อง เหมาะสมกับแนวโน้มภัยพิบัติ	- คณะอนุกรรมการปฏิรูปกฎหมาย รับพิจารณาปรับปรุงกฎหมาย
4. เกิดองค์กรชุมชนที่มีความเข้มแข็งและมีความพร้อมรับมือภัยพิบัติที่เป็นต้นแบบ 10 ชุมชนในทุกจังหวัด	- มีองค์กรชุมชนต้นแบบในทุกจังหวัดอย่างน้อย 2 ชุมชน ยกเว้น จ.นราธิวาส

ในปี พ.ศ.2561-2562 ด้านการบริหารจัดการด้านภัยพิบัติ ได้มีการจัดทำข้อเสนอการจัดการภัยพิบัติโดยชุมชน จำแนกตามหน่วยงาน ได้แก่ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.) สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.) กระทรวงสาธารณสุข (สธ.) สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) สมาชิกเครือข่ายชุมชนกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย ผลสรุปการขับเคลื่อนที่ผ่านมาจำแนกตามข้อเสนอ ดังแสดงในตาราง 3

ตาราง 3 ข้อเสนอการจัดการภัยพิบัติ โดยชุมชนและผลการขับเคลื่อน พ.ศ.2561-2562

ข้อเสนอ	ผลการขับเคลื่อน
<p>สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)</p> <p>1. ให้ สสส.ร่วมกับกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย(ปภ.) สนับสนุนการพัฒนาเครือข่ายอาสาสมัครภาคพลเมืองที่หลากหลาย เพื่อรับมือภัยพิบัติระดับชุมชน ท้องถิ่น และระดับชาติ รวมทั้งการจัดการองค์ความรู้ด้านภัยพิบัติอย่างเป็นระบบ</p> <p>2. ให้ สสส.ร่วมกับกรม ปภ. เป็นแกนนำในการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภาคีให้เกิดการสนับสนุนส่งเสริมชุมชนเตรียมพร้อมรับมือภัยพิบัติ</p> <p>3. ให้ สสส.ร่วมกับกรม ปภ. สนับสนุนให้เกิดอนุกรรมการส่งเสริมชุมชนเตรียมพร้อมรับมือภัยพิบัติภายใต้คณะกรรมการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยแห่งชาติ (กปภ.ช.)</p>	<p>- สสส.สำนัก 10 ได้มีกรรมการกำกับทิศ ที่มีรองอธิบดีกรม ปภ. นั่งเป็นกรรมการอยู่ด้วยแล้ว</p> <p>- ยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนภัยพิบัติ ซึ่ง สสส.จะเป็นเจ้าภาพร่วมกับ ปภ. ในการจัดตั้งกลไกทางนโยบายเพื่อส่งเสริมชุมชนเตรียมพร้อมรับมือภัยพิบัติ</p> <p>- คณะอนุกรรมการชุมชนปลอดภัย ซึ่งมีรองปลัดกระทรวงมหาดไทย เป็นประธานและมีผู้แทนเครือข่ายร่วมเป็นกรรมการ ซึ่งปี 2561 มีการจัดประชุม 2 ครั้ง</p> <p>- สสส. กำหนดให้มีจังหวัดยุทธศาสตร์นำร่องในการวางยุทธศาสตร์การลดความเสี่ยงภัยชุมชน</p>
<p>สำนักงานหลักประกันสุขภาพ (สปสช.)</p> <p>1. ให้ สปสช.ออกระเบียบให้กองทุนหลักประกันสุขภาพระดับท้องถิ่น มีบทบาทการสนับสนุนชุมชนเตรียมพร้อมรับมือภัยพิบัติด้วย</p>	<p>- ยังไม่มีความคืบหน้า</p>

ข้อเสนอ	ผลการขับเคลื่อน
สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.) 1. ให้ สช. เร่งรัดคณะกรรมการขับเคลื่อนมติสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ ผลักดันมติการจัดการภัยพิบัติโดยชุมชนสู่การปฏิบัติ 2. ให้ สช. สนับสนุนชุมชน เครือข่ายในการขับเคลื่อนตามมติสมัชชาสุขภาพ การจัดการภัยพิบัติโดยชุมชนให้เกิดรูปธรรมในระดับพื้นที่	- สช. ได้ตั้งคณะกรรมการติดตามการขับเคลื่อนมติสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ มติภัยพิบัติเป็นประเด็นติดตามทุกปี - สช. ได้จัดตั้งศูนย์จิตอาสาพระราชารัฐเพื่อสังคมสุขภาพะชั้นภายใต้ สช. และสนับสนุนงบประมาณตรงให้ ศปจ. ทุกจังหวัดจัดทำแผนที่ข้อมูลเสี่ยงภัย และพัฒนาอาสาสมัครภัยพิบัติชุมชนขึ้น
กระทรวงสาธารณสุข (สธ.) 1. ให้สถาบันการแพทย์ฉุกเฉินแห่งชาติ มีหน้าที่และเพิ่มบทบาทในการฝึกอบรมการกู้ชีพให้กับชุมชนเตรียมพร้อมรับมือภัยพิบัติ 2. ให้สถาบันการแพทย์ฉุกเฉินแห่งชาติ ประสานความร่วมมือกับหน่วยกู้ชีพในพื้นที่ เพื่อให้เกิดการสนับสนุนชุมชนเตรียมพร้อมรับมือภัยพิบัติ	- สถาบันการแพทย์ฉุกเฉิน หรือ สพฉ. ได้จัดตั้งกรรมการภาคประชาชนขับเคลื่อนตำบลปลอดภัยขึ้น และจัดเวทีวิชาการตำบลปลอดภัยระดับชาติ ประกาศเป็นนโยบาย สพฉ. ด้วย

ข้อเสนอ	ผลการขับเคลื่อน
สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) 1. ให้สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) มีหน้าที่เสริมความเข้มแข็งองค์กรชุมชนในการเตรียมความพร้อมรับมือภัยพิบัติ 2. ให้ผู้อำนวยการสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) เป็นคณะกรรมการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยแห่งชาติ ตามพระราชบัญญัติป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย พ.ศ.2550 ฉบับปรับปรุง	- พอช. มีบทบาทเสริมความเข้มแข็งองค์กรชุมชน ใช้สภาองค์กรชุมชนตำบลเป็นพื้นที่ในการขับเคลื่อนประเด็นเตรียมพร้อมรับมือภัยพิบัติ - ปี 2561 พอช. ตั้งงบประมาณสนับสนุนชุมชนเตรียมพร้อมรับมือภัยพิบัติภาคใต้ 10 ล้านบาท ร่อง - ร่าง (แก้ไข) พรบ.ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย พ.ศ.... ที่ขับเคลื่อนเพิ่ม ให้พอช. มีอำนาจ หน้าที่ ในการส่งเสริมชุมชนเตรียมพร้อมรับมือภัยพิบัติชุมชน ด้วย
สมาชิกเครือข่ายชุมชน 1. ให้เครือข่ายชุมชนรวมตัวกันจัดทำข้อมูลชุมชน แผนที่เสี่ยงภัย จัดให้มีอาสาสมัคร แผนการเตรียมพร้อมรับมือภัยพิบัติ และประสานความร่วมมือกับเครือข่ายอื่นๆ 2. ให้พัฒนาศักยภาพ องค์ความรู้ ภูมิปัญญาในการจัดการภัยพิบัติอย่างต่อเนื่อง	- เครือข่ายชุมชนทั่วประเทศได้จัดทำข้อมูลแผนที่เสี่ยงภัยตำบล กว่า 4,000 ตำบลที่เสี่ยงภัยทั่วประเทศ โดยการสนับสนุนของ สช. พอช. และ สสส. - เครือข่ายภัยพิบัติชุมชน พัฒนาการเรียนรู้การจัดการภัยพิบัติอื่นๆ อย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอ	ผลการขับเคลื่อน
<p>กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย</p> <p>1. ร่วมปรับปรุงแก้ไขพระราชบัญญัติป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย พ.ศ.2550 เพื่อให้เอื้อในการจัดการภัยพิบัติของประเทศไทย</p> <p>2. ให้สำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย มีการสนับสนุนชุมชนเตรียมพร้อมรับมือภัยพิบัติอย่างต่อเนื่องในการจัดการภัยพิบัติชุมชน</p> <p>3. ให้จัดตั้งกองทุนภัยพิบัติระดับชาติในการสนับสนุนให้กองทุนภัยพิบัติระดับตำบล</p>	<p>-ปภ. และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้าร่วมเวทีปรับปรุงกฎหมายด้วยทุกครั้ง ทั้งที่อนุกรรมการปฏิรูปกฎหมายจัด หรือเครือข่ายจัด</p> <p>-ปภ. สนับสนุนโครงการเตรียมพร้อมรับมือภัยพิบัติโดยชุมชนเป็นฐาน อย่างต่อเนื่องทุกปี</p> <p>-การจัดตั้งกองทุนได้บรรจุใน (ร่าง) แก้ไข พรบ.ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยแล้ว</p>
<p>องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น</p> <p>1. ให้กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น มีระบบการกำกับดูแลและสั่งการให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั่วประเทศ มีแผนและโครงการส่งเสริมชุมชนเตรียมพร้อมรับมือภัยพิบัติ</p>	<p>-มีข้อตกลงร่วมกันว่า จะยกวางข้อบัญญัติตำบล เป็นร่างกลางให้เครือข่ายนำไปขับเคลื่อนต่อในปี 2562</p>

การบริหารจัดการด้านภัยพิบัติในปี พ.ศ.2561-2562 สรุปผลศักยภาพและการขยายเครือข่าย ดังนี้

- 1) มีคณะกรรมการกำกับทิศ ที่มีรองอธิบดีกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยเป็นกรรมการ
- 2) มียุทธศาสตร์การขับเคลื่อนภัยพิบัติ ซึ่งสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพเป็นเจ้าภาพร่วมกับกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยในการจัดตั้งกลไกทางนโยบายเพื่อส่งเสริมชุมชนเตรียมพร้อมรับมือภัยพิบัติ
- 3) มีการจัดตั้งคณะอนุกรรมการชุมชนปลอดภัย ซึ่งมีรองปลัดกระทรวงมหาดไทย เป็นประธานและมีผู้แทนเครือข่ายร่วมเป็นกรรมการ ซึ่ง ปี 2561 มีการจัดประชุม 2 ครั้ง
- 4) กำหนดให้จังหวัดจัดทำยุทธศาสตร์นำร่องในการวางยุทธศาสตร์การลดความเสี่ยงภัยพิบัติชุมชน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ
- 5) ตั้งคณะกรรมการติดตามการขับเคลื่อนมิติสุขภาพแห่งชาติ มิติภัยพิบัติ เป็นประเด็นติดตามทุกปี
- 6) จัดตั้งศูนย์จิตอาสาพระราชารัฐเพื่อสังคมสุขภาพภายใต้สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ และสนับสนุนงบประมาณตรงให้ศูนย์ประสานงานการพัฒนาสังคมจังหวัด (ทุกจังหวัด) จัดทำแผนที่ข้อมูลเสี่ยงภัย และพัฒนาอาสาสมัครภัยพิบัติชุมชนขึ้น

7) จัดตั้งกรรมการภาคประชาชนขับเคลื่อนตำบลปลอดภัย และจัดเวทีวิชาการด้านตำบลปลอดภัยระดับชาติ ประกาศเป็นนโยบาย โดยสถาบันการแพทย์ฉุกเฉิน หรือ สพฉ.

8) เสริมความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน ใช้สภาองค์กรชุมชน ตำบลเป็นพื้นที่ในการขับเคลื่อนประเด็นเตรียมพร้อมรับมือภัยพิบัติ โดยบทบาทของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน

9) สนับสนุนงบประมาณชุมชนเตรียมพร้อมรับมือภัยพิบัติ ภาคใต้ 10 ล้านบาทนำร่องโดยสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน

10) ร่าง (แก้ไข) พรบ.ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย พ.ศ.... ที่ขับเคลื่อน เพื่อให้ พอช.มีอำนาจ หน้าที่ ในการส่งเสริมชุมชน เตรียมพร้อมรับมือภัยพิบัติชุมชน

11) จัดทำข้อมูลแผนที่เสี่ยงภัยตำบล กว่า 4,000 ตำบล ที่เสี่ยงภัยทั่วประเทศ โดยเครือข่ายชุมชนภายใต้การสนับสนุนของ สช. พอช. และ สสส.

12) พัฒนาการเรียนรู้การจัดการภัยพิบัติอื่น ๆ อย่างต่อเนื่อง ให้กับเครือข่ายภัยพิบัติชุมชน

13) ปรับปรุงกฎหมาย โดยอนุกรรมการปฏิรูปกฎหมายหรือ เครือข่ายจัด โดยให้กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยและหน่วยงาน ที่เกี่ยวข้องเข้าร่วมเวทีด้วยทุกครั้ง

14) สนับสนุนโครงการเตรียมพร้อมรับมือภัยพิบัติโดยชุมชน เป็นฐานอย่างต่อเนื่องทุกปี โดยกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย

15) การจัดตั้งกองทุนได้บรรจุใน (ร่าง) แก้ไข พรบ.ป้องกัน และบรรเทาสาธารณภัยแล้ว

16) มีข้อตกลงร่วมกันว่าจะยกร่างข้อบัญญัติตำบลเป็นร่างกลาง ให้เครือข่ายนำไปขับเคลื่อนต่อ ในปี 2562

5. ข้อเสนอเชิงนโยบาย

ข้อเสนอเชิงนโยบาย ด้านการบริหารจัดการภัยพิบัติ น้ำเสนอเป็น 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ 1) ทิศทางนโยบายการจัดการน้ำ 2) แผนปฏิบัติการจัดเวทีฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการร่วมกัน และ 3) ข้อเสนอสู่ปฏิบัติการร่วมกันในการจัดการน้ำอย่างเป็นระบบ รายละเอียดในแต่ละประเด็นสรุปได้ดังต่อไปนี้

5.1 ทิศทางนโยบายการจัดการน้ำ:

การจัดการน้ำอย่างไร เพื่อลดความเสี่ยงภัย

ทิศทางนโยบายการจัดการน้ำเพื่อลดความเสี่ยงภัย

ได้ข้อสรุปในการดำเนินการ ดังนี้

- 1) ตรวจสอบโครงการตามแผนงานของรัฐ โดยการจัดเวที ระดับภาคอย่างน้อย 4 ภาค
- 2) เสนอการแจ้งเตือนให้เป็นหน่วยงานเดียว

- 3) ชูนวัตกรรมของประชาชนในการจัดการน้ำ โดยการรวบรวมรูปธรรมสู่สาธารณะ เช่น
 - ฝ่ายมีชีวิต ที่จังหวัดชัยภูมิ จังหวัดนครศรีธรรมราช และแม่สรวย จังหวัดเชียงราย
 - การบริหารจัดการน้ำ การเตรียมพร้อมรับมือภัยพิบัติ ชุมชนนอกกันกันน้ำจังหวัดปทุมธานี
 - คูสว่างโมเดล จังหวัดอุบลราชธานี
 - การเฝ้าระวังน้ำและสภาวะภูมิอากาศร่วมกับ กรมอุตุนิยมวิทยาของตำบลท่าหิน จังหวัดสงขลา
 - วิศวกรรมกรรมซ่อมสร้างจังหวัดเชียงราย
 - โมเดลการจัดการแผนตัวเองคำนึงถึงบทเรียน ภูมิปัญญา การทำข้อตกลงร่วมกันของชุมชน และการใช้ข้อมูลอุตุนิยมวิทยาที่ ตำบลท่าหิน ตำบล พะตุง วัดหาดใหญ่ใน จังหวัดสงขลา
- 4) ทำหลักสูตร ข้อมูล การทำแผนที่เสี่ยงภัยและการซ้อมแผนในชุมชน ในพื้นที่ที่ไม่สามารถควบคุมการเกิดภัยพิบัติได้ (มีความเสี่ยงเกิดภัยพิบัติดินโคลนถล่ม เวลาฝนตกหนัก เช่น แม่สรวยจังหวัดเชียงราย)

5.2 แผนปฏิบัติการและการจัดเวที ฝึกรอบรมเชิงปฏิบัติการร่วมกัน

แผนการปฏิบัติการและการจัดเวทีฝึกรอบรมเชิงปฏิบัติการ
ร่วมกัน ได้ข้อสรุปดังนี้

- 1) พื้นที่นำร่องการทำแผนที่น้ำ แผนที่ทำมือทางเดิน
ของน้ำระดับตำบล/จังหวัด
- 2) จัดเวทีฝึกรอบรมเชิงปฏิบัติการ
 - จัดเวทีอบรมเชิงปฏิบัติการการทำผังน้ำ แผนที่ลุ่มน้ำ
แผนที่ทำมือระดับตำบล/จังหวัด การพยากรณ์
สภาวะอากาศ
 - จัดเวทีฝึกรอบรมเรื่องธนาคารน้ำใต้ดินเชิงปฏิบัติการ
ในพื้นที่จริง (ชะอวด/ท่าหิน)
 - นำร่องจัดเวทีการทำแผนที่น้ำระดับจังหวัด 1 จังหวัด
เช่น จังหวัดปทุมธานี
 - จัดเวทีศึกษาทำความเข้าใจระเบียบและกฎหมาย
โดยเสนอปรับปรุง พ.ร.บ.ทรัพยากรน้ำ ให้สอดคล้อง
กับการจัดการน้ำ เช่น คุณสมบัติคณะกรรมการ พื้นที่
ลุ่มน้ำ โดยผู้เชี่ยวชาญภูมิปัญญา/แผนที่ลุ่มน้ำ
ตามแผนที่แนบท้าย
 - สร้างความร่วมมือ ขยาย พื้นที่ความร่วมมือ ในระดับ
พื้นที่ ร่วมหน่วยงาน ในการจัดการน้ำ ร่วมกัน

- แผนการสรุปทเรียน การจัดการน้ำ โครงการ
ให้เห็นว่าเป็น อย่างไร (เวที 50 ปี ท่าปลา อุตรดิตถ์
พฤศจิกายน 2562)

- ทบทวนการทำ EIA ในบางโครงการ

- 3) พัฒนาหลักสูตรและจัดกระบวนการเรียนรู้ระบบนิเวศน์
ลุ่มน้ำ สายน้ำ ทุกระดับ
- 4) สนับสนุนกิจกรรมกลุ่มเยาวชนและการพัฒนาหลักสูตร
การสร้างความรู้ ความเข้าใจ ในการเตรียมความพร้อม
รับมือภัยพิบัติ โดยการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น หลักสูตร
แกนกลาง โดยเสนอ กลุ่มสาระท้องถิ่น

5.3 ข้อเสนอแนะสู่การปฏิบัติร่วมกัน

ข้อเสนอแนะสู่การปฏิบัติร่วมกันด้านการจัดการภัยพิบัติ
(น้ำอย่างเป็นระบบ) ได้ข้อสรุป ดังนี้

- 1) ปรับปรุง พรบ.ทรัพยากรน้ำ พ.ศ.2561 ประเด็น กลไก
การมีส่วนร่วม ของ จำนวน ผู้แทนภาคประชาชน
ปราชญ์ชาวบ้าน ให้มีสัดส่วน อย่างน้อย ครึ่งหนึ่ง
ของคณะกรรมการ และส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้
ให้กับประชาชนผู้ใช้น้ำอย่างทั่วถึง เข้าใจ มีส่วนร่วม
สามารถสร้างความร่วมมือหน่วยงานที่หลากหลาย

- 2) ให้มีการศึกษา และปรับปรุง กฎหมายต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เรื่องการจัดการน้ำ เพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้งในระดับ ปฏิบัติการ
- 3) ร่วมผลักดันนโยบาย ผังน้ำ ผังเมือง โดยพื้นที่เป็นตัวหลัก ในการจัดทำผัง และให้สอดคล้องภูมินิเวศน์ ของพื้นที่นั้นๆ
- 4) การจัดทำนวัตกรรมต่างๆ ในการบริหารจัดการ เช่น การสร้างฝายมีชีวิต การจัดการน้ำชุมชน การทำ ธนาคารน้ำใต้ดิน วิศวกรรมการก่อสร้างในพื้นที่ เสี่ยงภัยการปลูกพืชท้องถิ่นในการป้องกันน้ำท่วม ศูนย์เรียนรู้ และอื่นๆ
- 5) ผลักดันให้เกิดกลไกการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อน ยุทธศาสตร์การจัดการน้ำ ให้สอดคล้องกับแผน ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี
- 6) มีหน่วยงานภูมิปัญญาท้องถิ่นในการบริหารจัดการน้ำ ภาคประชาชน

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ
สถาบันการจัดการระบบสุขภาพ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ
สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ
กระทรวงสาธารณสุข
สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน)

